
Reading culture in spas of the Austro-Hungarian Monarchy

Olvasáskultúra a Monarchia-beli fürdőhelyeken

Jancsikity Erzsébet PhD

Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Eötvös József Főiskola
jancsikity220@gmail.com

Initially submitted April 20, 2016; accepted for publication May 10, 2016

Abstract:

The Hungarian spas were famous for their healthcare abilities. Travelling to spas was an important part of the civil lifestyle. There were lots of entertainment possibilities. Lending libraries were created in many places for the guests of spas. Many book catalogues of the spa's libraries are survived. The bookstock of libraries in Sliach, Vihne, Chizfurdo and Buzias is investigated in my dissertation. I also studied the ratio of the high culture literature and of the bestsellers. I pointed out that mainly the entertainment literature was collected in the spa libraries, but the classical Hungarian literature and the modern literature is also existed in the libraries

Keyword: reading culture, travelling to spas, book catalogue, spa libraries, high culture literature and bestsellers

Kulcsszavak: olvasás kultúrája, utazás térben, könyv katalógus, spa könyvtárak, a magas kultúra az irodalom és a bestsellerek

1. Fürdőélet a Monarchiában

A magyarországi gyógyfürdők méltán híresek gyógyhatásukról. A fürdői utazás azonban nemcsak terápiás célokat szolgált, hanem a biedermeier kortól kezdve a polgárság számára a legfontosabb környezetváltozást is jelentette.¹ Kialakult egy olyan fürdőhelyi életforma, mely a testi gyógyulás mellett - az aktív pihenést, a feltöltődést, a szabad idő hasznos eltöltését is magában foglalta.

A XVIII. század második felétől egyre növekedett a fürdők iránti érdeklődés, mely maga után vonta e fürdőhelyekről szóló ismertetések, híradások, „reklám-termékek” megjelenését.²

A különféle fürdőhelyi prospektusok szinte kivétel nélkül bemutatják a fürdőhelyi szórakozási és sportolási lehetőségeket. Egyes fürdőhelyeken tenisz- és golfpályákat is építettek a

¹ PETNEKI Áron: Múzsák szabadságon. Az idő múltatásának kultúrtörténete a magyarországi fürdőhelyeken (1815-1848). In: Helikon. (1991.)37. évf.1-2. sz. 240. p.

² KÓSA László: Fürdőélet a Monarchiában. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 72. p.

fürdővendégek részére.³ A gyógykúra része, illetve kiegészítője volt tehát - mai kifejezéssel élve – az „aktív pihenés”, a kikapcsolódás, a szabad idő hasznos eltöltése.

Ezekben a leírásokban gyakran utaltak arra, hogy hol és milyen kiadványokat olvashattak a vendégek. A fürdőhelyi kávéházakba az országos hírlapokat általában megrendelték, illetve szállodákban, szanatóriumokban berendeztek olvasó-szobákat, olvasótermet vagy ún. „lesekabinetteket”. Ezeket az ismertetőket, útikalauzokat, „bédekkereket” általában a város illetve a helyi fürdő-igazgatóság vagy fürdő-kezelőség adta ki. A korabeli forrásokból kiemelt szövegrészeket szó szerint – nem a jelenleg érvényben lévő helyesírási szabályoknak megfelelően – idéztem.

A szlavóniai **Lipik** jódfürdőt bemutató prospektus pl. a következő szórakozási lehetőségeket sorolta fel:

„Szórakozások.

*Ezek igen sokfélé. Az új vendéglő és kávéházi helyiség a legfényesebben van berendezve billiárd- és játszótermekkel, **olvasó- és zongorasobákkal**. A nagy gyógyszerházban tartatnak a táncz- és tombola-estélyek hetente kétszer, koncertek, színelőadások stb. A fedett sétányon naponta kétszer játszik a gyógyzene, esténként minden héten háromszor a vacsora alatt. A parkban van egy kitünő **lawn-tennis-tér**, amely nyáron a publikum legkedvencebb szórakozását képezi, s nemcsak a játékosok, de a nagyszámú nézőknek is élvezete nyújt, továbbá **lövölde, tekepálya** stb. A fürdőből érdekes kirándulásokat tehetni a közelfekvő Boszniába, Daruvár, Pakraczra stb...” (Kiemelés tőlem: J. E.).⁴*

Fontos megemlíteni a *fürdői levél (fürdőlevél)* műfaját, mely a tárcához közel álló publicisztikai és szépirodalmi műfaj. Fürdőlevél-szerzők közül a leghíresebbek: Vahot Imre, Jókai Mór, Vajda János, Mikszáth Kálmán és Gárdonyi Géza.⁵

Az egyik legismertebb fürdői levél Kossuth Lajos Balatonfüreden írott és a Pesti Hírlapban megjelent írása:

„S mi kimondhatatlanul gyönyörű az ily gyönyörű este Füreden! Amott a távol láthatáron, hol Somognak alacsony partját az esthomálynak leple fődözi, szelíd aranyfényben kél a teli hold, s keresztül az egész rengő vízszinten egy sugárcsomót lövell leírhatatlanul bájost, gyönyörűt. Szép az a Balaton, szép mindenkoron: midőn csendes és foltonkint színét változtatgatja, szép, midőn medre mélyéből az üvöltő szél sötét habokat paskolgat föl, szép, midőn a vihar közelségét haragos zöld színt öltve jelenti... De legszebb, mondhatatlanul szép, midőn a kelő nap az első sugárt, vagy a teli hold a bájos fénycsomót göndör vízszínén végig lövelli. Ki a mindenható mosolyát egy földi képben látni sóvárog, ezt nézze meg!”⁶

E panteisztikus, „költői szárnyalású”⁷ fürdői levél mellett találunk szép számmal olyan - nem szépirodalmi jellegű – reklámcélokat szolgáló rövid írásokat, melyeknek csupán tájékoztató, tudósító funkciójuk volt.⁸

³ KRÍŽEK, Vladimír: Kulturgeschichte des Heilbades. Stuttgart, Berlin, Köln: Edition Leipzig, 1990. 211.p.

⁴ Lipik jódfürdő Szlavóniában. Budapest: Pallas Részvénytársaság Nyomdája, é.n.

⁵ KÓSA László: Fürdőélet a Monarchiában. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 241. p.

⁶ KOSSUTH Lajos: Fürdői levél. In: Pesti Hírlap.(1842. augusztus 7.)

⁷ PETNEKI Áron: Füredi fürdővendég. In. Rubicon. (1995.) 6. évf. 1-2. sz. p. 31.

A kovásznai „**Pokolsár**” fürdőt bemutató fürdői levél is tudósít egy fürdői olvasóterem létezéséről:

„A „*Pokolsár*” közelében kényelmes olvasóterem van berendezve a vendégek használatára, ellátva bőven politikai és mulattató lapokkal.”⁹

Dr. Genersich Gusztáv egyetemi magántanár az *Erdély nevesebb fürdői 1902-ben* című könyv VIII. fejezetében egyenesen arra buzdítja a fürdő-igazgatóságokat, hogy az írókat, újságírókat, művészeket részesítse kedvezményekben, hisz a „tollforgató emberek” jelenléte feltétlenül hasznára válik a fürdőhelynek:

„Külföldön ... a legkisebb valamire való fürdőhelyeken is nagy gondot fordítanak arra, hogy művészek, írók, tudósok, újságírók, szóval az olyan egyének, kik a fürdői élet elevenségéhez leginkább szoktak hozzájárulni, jól találják magukat. Mindenféle kedvezményben részesítik őket, megkedveltetik velők a helyet, hogy máskor is felkeressék és nagyszámú ismerőseik körében élő szóval és írásban állandó ajánlóik legyenek.

Az erdélyi fürdőkben nemcsak, hogy kedvezményekben nem részesítik őket (kivétel szerintünk Borszék), hanem még mondhatnám görbe szemmel nézik akárhányszor a tollforgató embert, előre is gyanakodván, hogy egyik-másik gyöngességüket nyilvános kritika tárgyává találja tenni.

Tanuljanak a külföldi fürdőktől e tekintetben is. Minden valamire való író fel kéne menteni a gyógydíj fizetése alól, s minden egyéb kedvezményben kell őket részesíteni. a fürdő sokkal többet fog nyerni, mint veszíteni. Ha legalább 3-4 íróembert állandó vendégül számíthat.”¹⁰

Ezek a „tollforgató emberek” egyrészt tudósíthattak a nagyvárosi lapokban a fürdői életről, másrészt a társasági élet irányítóivá is válhattak.

Azok a vendégek, akik nem a csevegéssel, hanem olvasással akarták „múlatni az időt”, azoknak kisebb-nagyobb kölesönkönyvtárat biztosított a fürdő tulajdonosa vagy bérlője. A Nagyvárad melletti **Félicfürdő** ismertetőjében is kiemelték a helyi „kézi könyvtárat”:

„Társalgó termében feltalálhatók a hazai jelesebb hírlapok és folyóiratok, hol zongora, czimbalom és teke-asztal is a fürdőző vendégek rendelkezésére áll.

Most még ugyan szerény, de tartalmas és jeles művekből álló kézi könyvtára is van a fürdőnek, melyet a fürdő bérlője évről évre új művek beszerzésével szaporít.”¹¹

⁸ KÓSA László: Fürdőélet a Monarchiában. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 242. p.

⁹ TARCZALI Endre: Fürdői levél. Kovászna, 1879. augusztus hó. A hozzáférés módja:

http://epa.oszk.hu/01500/01594/00241/pdf/Nemere_EPA01594_1879_0271.pdf (Letöltés ideje: 2013.04.04.) Pdf dokumentum)

¹⁰ BÉLDI Ákos – FILEP Gyula – RIGLER Gusztáv- GENSERSICH Gusztáv – SÁRKÁNY Lajos – JAKABHÁZY Zsigmond – SZÁDECZKY Gyula: Erdély nevesebb fürdői 1902-ben. Tanulmány. A Közegészségügyi Kalauz Különlenyomata. Budapest, 1903.

¹¹ A Félicfürdő [Nagyvárad mellett] ismertetése. Nagyvárad: Láng József Könyvnyomdája, 1899.

A Csík megyei **Borszéken** a következő szórakozási lehetőségeket említi a korabeli prospektus:

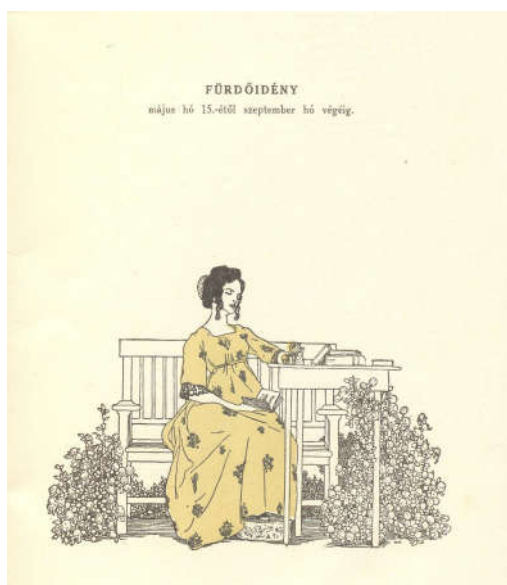
„Szórakozások Borszéken.

*Borszéken a vendégek szórakoztatásáról bőségesen gondoskodva van. Van színháza, rendesen valamelyik jobb vidéki társulat. Van kiváló cigányzenekara, mely naponként 4 órát játszik. Van több mint ezer kötet könyvet tartalmazó válogatott **könyvtára**, továbbá **olvasó-terme**, telve hazai és külföldi lapokkal, **Táncz-terme**, melyben minduntalan rendeztetnek bálók, hangversenyek, bazáros tb. Van játszó-terme, teke-pályája, lawn-tennis pályája, zongora-terme.” (Kiemelés tőlem: J. E.)¹²*

Az „európai fürdőhelyek királynőjének” titulált **Karlsbad** elegáns közönsége szintén igénybe vehette a városi olvasótermek újság- és napilap-kínálatát:

„A ki komoly olvasmányokkal akar foglalkozni, felkeresheti a városi olvasótermeket, hol nagyszámú napi lapok és időközi újságok között válogathat.”¹³

A „magyar Karlsbad”, azaz a Szatmár megyei **Bikszád-fürdő** szép kivitelű, vászonkötésű prospektusának előlapján egy törekeny, preraffaelita szépségideálra emlékeztető, padon ülő olvasó nőalak látható:

1. ábra Bikszád gyógyfürdő

Az ismertető szövegében több helyen is megemlítették a kisebb-nagyobb könyvtárakat, olvasótermeket:

„A nagyvendéglő igen diszes, 18 m. hosszú és 11 m. széles ebédlő- és tánc-teremmel és néhány kisebb kávéházi helyiséggel. Az épület két oldalán egy 6 m. széles fedett peron halad

¹² Borszék Erdélyben, Csík megyében. h.n., é.n.

¹³ Karlsbad. Az európai fürdőhelyek királynője. Karlsbad, é.n.

végig, ahol jó időben étkezni lehet. Ugyanebben az épületben van a kényelmes, tágas **olvasószo**ba, mely barátságos berendezésével a fürdővendégek kedvelt tartózkodó helye. Ugyanott nyert elhelyezést a több száz kötetből álló gyönyörű **könyvtár**. Közvetlen mellette találjuk:

A fürdőházat, mely teljesen a kor igényeinek van berendezve.”(Kiemelés tőlem: J. E.)¹⁴

Összegzésképpen az „Egyéb tudnivalók” közt újra felhívták a figyelmet a gazdag házi könyvtárra és az olvasóteremre:

„*Szórakozás. Különbéféle bel- és külföldi újságok, kényelmes – fűthető – olvasóterem, zongora, harmonium, a fürdőtelep kitűnő nemzeti zenekarának hangversenyei, teke-asztal, tekepálya, gyönyörű táncterem, romantikus fekvésű lawn-tenis-pálya, **gazdag házi könyvtár**, kirándulások, tombolák, táncestélyek és bálók*” (Kiemelés tőlem: J. E.)¹⁵

Az olvasásra alkalmas helyszín – legyen az olvasószo

2.Sajtótermékek

A fürdőkalauzok, ismertető, prospektusok eleinte esetlegesen, általában az adott város, település kiadásában jelentek meg.

A fürdőhelyek népszerűsítéséhez szintén hozzájárult a különféle „fürdőfüzetek” ill. „fürdőlapok” alapítása. 1863 és 1914 között legalább 20 folyóiratot adtak ki. Ez a nagy szám is bizonyítja a fürdőhelyi időszaki kiadványok létjogosultságát. A *Fürdői Lapok* című újság volt a legjelentősebb és leghosszabb életű közülük, mely 1868 májusa és szeptembere között jelent meg.¹⁷ A lap szerkesztői között híres balneológus orvosok és vegyészek voltak, mint pl. Chyzer Kornél bártfai fürdőorvos, Orzovenszky Károly balatonfüredi balneológus orvos és Felletár Emil gyógyszerész-vegyész professzor.¹⁸

A *Fürdői Lapok*at kétszer indították újra ugyanazon cím alatt, először 1873-ban, majd pedig 1894-ben. Az 1873-ban 13 szám jelent meg, 1894-ben viszont csak kettő.¹⁹

Az újság állandó rovatai a *Fürdői Rajzok*, a *Könyvészeti és Tárca-rovat* voltak.

A *Fürdői Rajzok*ban a Monarchia fürdőhelyeit mutatták be és próbálták meg népszerűsíteni (pl. Vihnye). A *Könyvészeti rovat*ban a frissen megjelent balneológiai szakmunkákat ismertették. A *Tárca-rovat*ban általában valamilyen új gyógymódról vagy fürdőhelyi programról tudósítottak. A fürdőkulturához, illetve a higiéniahoz kapcsolódó hirdetések is nagy számban szerepeltek a *Fürdői Lapok*ban: ásvány-és savanyúvizeket, piperecikket és gyógyászati segédeszközöket reklámoztak. A lapban közölték még a nagyobb fürdőhelyek „kürlistáit” – azaz a vendégek névsorát. Ez azért volt akkoriban fontos, mert egy-egy híres ember ott-tartózkodása általában vonzotta az újabb vendégeket. A fürdőhelyi nyaralás,

¹⁴ Bikszád gyógyfürdő. Bikszád, é.n.

¹⁵ Bikszád gyógyfürdő. Bikszád, é.n. 37.p.

¹⁶ KÓSA László: Fürdőélet a Monarchiában. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 237. p.

¹⁷ JOBST Ágnes: Fürdői lapok – a balneológia szolgálatában. In: Orvosi Hetilap. (1995. szeptember 17.) 136. évf. 38. sz. 2065 p.

¹⁸ Fürdői Lapok. Heti közlöny a gyógy- és fürdőhelyek, fürdői társasélet és természettudományok köréből a nagy közönség számára. Szerk. Chyzer Kornél, Orzovenszky Károly; Pest 1868.

¹⁹ Fürdői Lapok. Fürdőszeti heti közlöny a hazai gyógyhelyek érdekeinek előmozdítására. Szerk. Kovách Imre 1.évf. 1.sz. (1873.) – 1. évf. 16.sz. (1873.)

Fürdői Lapok. Fürdő és Forrásügyi közérdekű szakközlöny. Szerk. Bosányi Béla, Budapest, 1894.

pihenés tehát nemcsak a gyógyulást és testi-szellemi feltöltődést szolgálta, hanem a társadalmi élet, a társadalmi érintkezés egyik formájává vált.

A fürdőügy szervezettségéhez jelentékenyen hozzájárult az 1891. május 3-án megalakult „A Magyar Szent Korona Országainak Balneológiai Egyesülete”, amit a későbbiekben egyszerűen „**Balneológiai Egyesületnek**” neveztek.²⁰ Az alapszabályzatában megfogalmazták az egyesület fő céljait:

- „ - a balneológiát és annak segédtudományát művelni és népszerűsíteni;
- a hazai fürdőket és ásványvizeket ismertetni és irántuk érdekeltséget kelteni
- a hazai fürdők és ásványvizek kezelésének javítását célzó rendszabályokat javaslatba hozni;
- a hazai fürdők közös érdekeit erkölcsi támogatás útján előmozdítani;
- a fürdőorvosokat, fürdőtulajdonosokat és bérlőket úgy maguk közt, valamint a gyakorló orvosokkal érintkezésbe hozni.”²¹

Az Országos Balneológiai Egyesület egyik lelkes tagja, dr. Preysz Kornél (1859-1925) orvos, balneológus, miniszteri tisztviselő szerkesztésében 1895-ben indult a *Fürdőirodalmi Könyvtár*, mely tíz év alatt több mint 100 füzetben magyar és idegen nyelveken népszerűsítette az Osztrák-Magyar Monarchia fürdőit.²²

A kiadványok felépítése követte a hagyományos bédekkerek, fürdőkalauzok szerkezetét.²³
A gyógyhely fekvése; Történeti adatok; Közlekedés; Lakás és élelmezési viszonyok; Gyógytényezők; Klimatikus viszonyok; Gyógyjavallatok; Fürdő egészségügye – Fürdőigazgatóság - Közbiztonság; Általános tudnivalók mellett a szórakozási lehetőségeknek is szenteltek egy rövid fejezetet.

3. Olvasáskultúra

A felvidéki Bártfa Gyógyfürdőt bemutató *Fürdőirodalmi Könyvtár* IV. évfolyamának 31. számában a szerző, dr. Hintz Erik a „gondoktól mentes kellemes szórakozást” javasolja a fürdővendégeknek:

„*Gondoktól menten kellemes szórakozással igyekezzék tölteni idejét a fürdővendég. A vendégek szórakozására szolgál a többi közt a főforrással fődött sétánnyal egybekötött **gyógyterem**, melyben van a bel- és külföldi lapokkal és kis könyvtárral rendelkező **olvasó-, zongora- és társalgó-terem**. Van croquet- és lawn-tennis hely és kuglizó. Egy kitünő népzenekar, - időnként katonazene – reggel és délután, az ivókúra idejekor **térzenét** tart a szép és terjedelmes sétatéren. Zene- és tánczestélyek gyakran vannak a szép nagy **tánczteremben**, melyben egy kis színpad felállításával szini előadásokat is tartatnak.*

²⁰ GÖMÖR Béla: A magyar balneológiai aranykora. Az egyesület első ötven éve. Budapest : GMR Reklámügynökség, 2006. 26.p.

²¹ Balneológiai Egyesület alapszabályai. In: A Magyar Szent korona országai Balneológiai Egyesületének 1891-iki Évkönyve. Budapest: Mezei Antal könyvnyomdája, 1891. p. 3-8.

²² KÓSA László: Fürdőélet a Monarchiában. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 73.p.

²³ U.o.

Hetenként egyszer-kétszer tombolajátékot is rendeznek. A kávéházban a kártyázó-szoba és tekeasztal sem hiányzanak.”²⁴

A könnyed olvasmányok tekintetében Hintz Erik véleményét osztotta Mangold Henrik balatonfüredi fürdőorvos is:

*„Az olvasmány csak érdekes szépirodalmi, de nem izgató könyvekből s időszaki, de nem politikai vagy vallásos, hanem tisztán csak társadalmi folyóiratokból állhat; szigorúan kerülendő minden tudományos tanulmány, mélyebb gondolkodás vagy a képzelem izgatása, melyek által a szellemi és testi élet harmóniája zavartathatnék.”*²⁵

Závory Sándor gleichenbergi fürdőorvos is hasonlóképpen vélekedett a szabad idő eltöltésével kapcsolatban:

*„Kellemes társaság, könnyű-humorisztikus olvasmányok, zene, kártyajáték (de szabadban és nem pénzre), séták, kirándulások nagyon jó hatással vannak a fürdői kúra sikerére. De az érdekesítő rémregényektől óvakodni kell!”*²⁶

A *Fürdői Lapok*ban megjelent *A szellemi fürdő-élet* című tárca témája szintén az aktív pihenés, a testi és lelki feltöltődés. A tárcáiró szerint a fürdőhelyi pihenés célja - a gyógyulás mellett természetesen - a fizikai és szellemi erők teljes értékű regenerálódása. Káros azonban mindkét véglet, az unalom és a túleröltetés is, a fő vezérlő elv az „arany középút” megtalálása:

*„... a vendég óvakodjék az unatkozás, elvonultság, és magánosság bénító befolyásától. Melynél a szellem a komor, zord hangulat, lomhaság és túlzgatás állapotába jut, s a képző élet tényezői rugalmasságukat, feszerejüket elveszítik ...”*²⁷

A tárca írója a könnyed, kellemes időtöltést, a szórakozást tűzte ki célul, de emellett nagyon fontosnak tartotta a szellemi kikapcsolódás és feltöltődés elősegítését is:

*„Szórakozás legyen a jelszava a gyógyvendégeknek. A kedélyi nyugalom a testi jólét legerősebb támaszát képezi, s e nyugalomnak nem szabad a szenvedélyek magaslatára emelkedni, vagy pedig alácsúszni az elnyomottság mélységébe. Remény, gyönyör, vidámság, kellemes kedélyhangulat, megfelelő szórakozások kísérik a gyógyvendéget; míg a komor hangulat, gond, harag, boszuság ellenséges befolyásától mindenki őrizkedjék ... A fürdőtulajdonosok napról napra mindinkább belátják, miszerint a gyógyvendégek **szellemi életére különös gondot kell fordítani**. Így sok helyen gyógy-egyletek alakultak, melyek egyéb,*

²⁴ HINTZ Henrik: Bártfa gyógyfürdő Sáros vármegyében. In: Preysz Kornél (szerk.): Fürdőirodalmi Könyvtár., IV. évf. 31. sz. Budapest: Az Eggenberger-féle Könyvkereskedés Kiadása, é.n. 42.p.

²⁵ MANGOLD Henrik: Balaton-füred gyógyhatányai és gyógyhelyi viszonyai orvosok és gyógykeresők számára. Budapest: Grill Károly Cs. és Kir. udvari könyvkereskedése, 1899. 55.p.

²⁶ ZÁVORY Sándor: Gleichenberg, klímája, gyógyvizei és gyógycélra szolgáló berendezése. Budapest: Athenaeum Ny.,1882. 60.p.

²⁷ K-r.: A szellemi fürdő-élet. In: Fürdői Lapok. (1868. július 27.) 1. évf. 11. sz.. p.10-11.

a fürdővendégekre nézve kellemes intézkedések közt, azok szellemi mulattatása és szórakoztatása fölött is gondoskodnak.”(Kiemelés tőlem: J. E.)²⁸

Az előbbi idézetben említett *gyógy-egyletek* pl. kölcsönkönyvtárakat is szerveztek az adott fürdőhelyen.

Nagyobb állománnyal rendelkező fürdőhelyi kölcsönkönyvtárak általában könyvjegyzéket állítottak össze a vendégek rendelkezésére álló könyvekről. E könyvtári jegyzékek azonban csak közvetve utalnak a fürdővendégek olvasási szokásaira. Az lenne igazán érdekes, hogy a felsorolt könyvekből ténylegesen mely műveket olvasták a vendégek, de erre vonatkozóan sajnos nem találtam felhasználható adatokat. Természetesen az is elképzelhető, hogy a fürdőhelyeken csak a könyvek nyilvántartása volt fontos – az esetleges lopások, veszteségek miatt.

Az Országos Széchényi Könyvtár törzsgyűjteményében a következő fürdőhelyi kölcsönkönyvtárak könyvjegyzékeit őrzik:

Szliácsi fürdő-igazgatóság. Könyv-jegyzék. 1903.²⁹

Vihnye Gyógyfürdő Kölcsönkönyvtárának Betűsoros Könyvjegyzéke. 1904.³⁰

Szoyka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke. Csíz-fürdő, 1912.³¹

Buziásfürdői Magyar Polgári Olvasókör Könyvtári Jegyzéke, 1913.³²

Buziási Magyar Olvasókör. Függelék a Könyvtári jegyzékhez.³³ (é.n.)

E könyvjegyzékek összetételének elemzése során elsősorban arra szeretnék választ kapni, hogy a könyvtárak gyarapítóinak koncepciója hogyan tükröződik a művek kiválasztása során, illetve mennyire időtálló a századforduló fürdőhelyi olvasóközönségének ízlésvilága. A századforduló művészetére egyébként is a jellemző többféle stílusirányzat együttélése, ezért is érthető a könyvjegyzékek tematikai, stilisztikai és esztétikai változatossága. A magyar anekdotikus novella-irodalom hagyományai is tovább élnek ebben az irodalomtörténeti korszakban, ezt tükrözi is a fürdőhelyi könyvtárak állománya. Ez az irodalmi hagyomány a „*magyar nemzettudat sajátos megnyilatkozásának*”³⁴ is tekinthető, tehát ebből a szempontból is érthető a magyar olvasók ilyen irányú érdeklődése. Ezt tükrözi a könyvjegyzékek

²⁸ U.o.

²⁹ Szliácsi fürdő-igazgatóság. Könyv-jegyzék. Bücher-Catalog. Besztercebánya: Machold F. Könyvnyomdája, 1903.

³⁰ Vihnye Gyógyfürdő Kölcsönkönyvtárának Betűsoros Könyvjegyzéke. Selmecebánya: Joerges Á. Özv. és Fia Könyvnyomója, 1904.

³¹ Szoyka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke. Csíz-fürdő, (Ilona-lak). Rimaszombat: Rábely Miklós és Fia könyvnyomdája, 1912.

³² Buziásfürdői Magyar Polgári Olvasókör Könyvtári Jegyzéke. Buziásfürdő: Ifj. Brach József Könyvnyomdai Intézete, 1913.

³³ Reuniunea Maghiara De Lectură Buziaș. Buziási Magyar Olvasókör. Anex la Catalogul Bibliotecii. Függelék a Könyvtári jegyzékhez. h.n., é.n.

³⁴ ALEXA Károly: Magyar anekdota. In: Mezei József (szerk.): Tanulmányok a XIX. sz. második feléből. Budapest: ELTE, 1983. 26. p.

összetétele, hisz pl. Mikszáth Kálmán, Jókai Mór és Gárdonyi Géza művei mind az öt listán szerepelnek.

4. Irodalmi kánon, kanonizáció

E könyvjegyzékek elemzése az ún. *kanonizáció* szempontjából is tanulságos lehet. Kósa László *Fürdőélet a Monarchiában* című művelődéstörténeti alaplátványának olvasásról szóló alfejezetében csupán néhány „századfordulós” íróat sorol fel a szerző a fürdőhelyi kölcsönkönyvtárak könyvjegyzékéből. Kósa László viszont a műválogatás motívumaira nem ad kielégítő választ:

„Nincs csodálkozni való azon, hogy a szerzők között jócskán találkozunk olyanokkal, akiket ma már csak lexikonok és irodalomtörténeti kézikönyvek tartanak számon. Fölsorolásukkal nem kívánjuk az olvasót untatni. Az alábbi névsor nem hivatott értékrendet vagy ízlést kifejezni, csupán jelzi, hogy az egyes sorozatokban egyaránt helyet kaptak a hanyatló népművészeti és az emelkedő polgári irány különböző tehetségű és tájékozódású képviselői például Ambrus Zoltán, Gyarmatthy Zsigáné, Gyaluy Farkas, Helta Jenő, Kabos Ede, Kóbor Tamás, Krúdy Gyula, Lőrinczy György, Molnár Ferenc, Pekár Gyula, Petelei István, Thúry Zoltán, Thormay Cecile, Tömörkény István, Vértesi Arnold és mások.”³⁵

Gyalui Farkas könyvtártani szakíró szépíróként kezdte munkásságát. Petelei István barátja és pályatársa volt, aki a későbbiekben a könyvtártudomány magántanára lett a kolozsvári egyetemen. Gyalui könyvtártudományi szakmunkái *A nyomdatermékek köteles példányai* Kolozsváron jelent meg 1897-ben. A *Külföldi közkönyvtárakról* címet viseli az a tanulmány, mely Gyalui Farkas európai tanulmányútjáról szól. Az 1900-ban Kolozsvárott kiadott műben a szerző Németország, Svájc, Franciaország, Anglia, Hollandia, Belgium és Ausztria legjelentősebb közkönyvtárait mutatja be. 1902 és 1904 között évente megjelent Gyaluitól egy-egy könyvtártudományi szakmunka, nevezetesen *A könyvtári tudományok célja és feladata Magyarországon*, a *Legkedvesebb könyveim*. és *A magyar könyvtárak jövőjéről*.³⁶

Gyalui természetesen nem szakmunkáival, hanem szépirodalmi műveivel szerepelt a fürdőhelyi könyvjegyzékekben. Vihnyén pl. *A szabadító* című regénye volt meg, mely az *Egyetememes Regénytár sorozatban* jelent meg 1896-ban.

Az irodalom és a könyvtárosság közötti választásról így írt Gyalui Farkas Jakab Ödönhöz szóló levelében:

„... egyetemre vittem szakomat tudománynak, mert magam elé tűzött legfőbb feladatomból volt, legyen az országban minden faluban és városban nyilvános könyvtár. Ezen dolgoztam, agitáltam, több mint 1000 hallgatónak 18 éven át ezt tanítottam s erre képeztem ki őket. A

³⁵ KÓSA László: *Fürdőélet a Monarchiában*. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 238.p.

³⁶ POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: [Habent fata sua libelli et bibliothecarii. Gyalui Farkas életútja és könyvtártani munkássága](#). In: *Könyvtári Figyelő* (2004. január 23.) 50. évf. 4. sz. A hozzáférés módja: <http://ki.oszk.hu/kf/2004/01/habent-fata-sua-libelli-et-bibliothecarii-gyalui-farkas-életútja-es-könyvtártani-munkássága/> (Letöltés ideje: 2014. 04.12.)

*szépirodalom, melyre Petelei szánt, első szerelmemnek megmaradt, de amint megszólalt bennem, önként egy-egy bájos téma, feljegyeztem és félretettem. Író és poéta volt elég, de, külföldön megtanultam, hogy könyvtárépítő és könyvtárakért agítáló nincs. ...*³⁷

Az előbbi névsorban szereplő íróknak legalább a fele abszolút időtálló és értékesnek bizonyult a közelmúlt irodalmi recepciójában.

A kb. 100 évvel ezelőtti és a mai befogadói elvárás-horizontok bizonyosan különböznek egymástól: nyilván más volt a fontos a századforduló elvárás-rendszerében, és csak a valóban időtálló esztétikai értékű művek kerültek át napjaink kánonjába. E dinamikus kánonátformálódás hatására néhány korabeli „divatos” szerző kimaradt a közelmúlt irodalomtörténeteiből, bizonyos szerzők írásmódja viszont később, de tartósabban legitimálódott.³⁸ Szegedy-Maszák Mihály szerint a kánon „ismeretek tára és egyben a történelem megtestesülése.”³⁹ A kölcsönkönyvtárak összetételének vizsgálata során arra is ki szeretnék térni, hogy mennyire hatott a gyarapítási gyakorlatra a kor mértékadónak tekintett, kanonizált szövegtörzse? „A kánon mint szövegek listája”, amolyan „díszpéldánygyűjtemény”⁴⁰, ami az adott kor értelmezői közösségei által kialakított (top)lista. Viszont ez semmiképpen sem rögzített lista, hanem bizonyos művek, beszédmódok és alkotók le- és felkerülhetnek erről a listáról ill. listára. Ez az elképzelés gyakran túlmutat önmagán, s valami szövegen kívüli, szöveg fölötti szabályra, hagyományra vagy akár etikai-esztétikai minőségekre is utalhat.⁴¹

A magyar századforduló hagyományos irodalomszemléletét alapvetően népnemzeti esztétika kánonja, és a „*velük élesen szembefordulók értéktudata, önszemlélete és hagyományértelmezésének*”⁴² kettőssége jellemzi. E kettősség a fürdői könyvjegyzékekben is érzékelhető, hisz a kor „kanonizált” alkotói mellett a kortárs, ha úgy tetszik „modern” írók is képviselve voltak. Különösen igaz ez a századforduló novellistáira. E gyűjtőfogalomba sorolja az irodalomtörténet-írás - a teljesség igénye nélkül – Ambrus Zoltánt, Török Gyulát, Justh Zsigmondot, Krúdy Gyulát, Petelei Istvánt, Gozsdu Eleket, Thury Zoltánt, Kóbor Tamást, Lovik Károlyt, Szini Gyulát, Papp Dánielt, Bródy Sándort, Cholnoky Viktort. Ők a magyar irodalom „ködlovagjai”, akik bizonyos időközönként az érdeklődés homlokterébe kerültek. (A „ködlovag” kifejezés Ambrus Zoltán Cervantes-esszéjéből származik.) Láthatjuk, hogy ez a felsorolás részben egybevág Kósa László monográfiájában felsorolt nevekkal.

A nyolcvanas években íródott irodalom tankönyvek, illetve egyes irodalomtörténészek (pl. Németh G. Béla, Lőrinczy Huba, Bodnár György, Bori Imre, Szajbély Mihály, Eisemann

³⁷ GYALUI Farkas levele Jakab Ödönhöz. Kolozsvár, 1930. március 25. OSZK Kézirattára, Levelestár.

³⁸ SZIRÁK Péter: Folytonosság és változás. Debrecen: 1998. 11-12. p.

³⁹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály: A bizony(talan)ság ábrándja: kánonképződés a posztmodern korban. In: SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Minta a szönyegen. Budapest: Balassi Kiadó, 1995. 77. p.

⁴⁰ KÁLMÁN C. György: A kis népek kánonjainak vizsgálata. In: Helikon. (1998. március) 44. évf. 3. sz. 251-260.p.

⁴¹ BOKA László: Kanonizáció és „szerzői arc” az 1957. utáni erdélyi magyar irodalom magyarországi recepciójában. In: Irodalomtörténeti Közlemények. (2001.) 105. évf. 1-2. sz. [A hozzáférés módja: http://www.itk.iti.mta.hu/megjelent/2001-12/boka.pdf](http://www.itk.iti.mta.hu/megjelent/2001-12/boka.pdf) (Letöltés ideje: 2013. 04. 08.)

⁴² DOBOS István: Alaktan és értelmezéstörténet. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995. 40.p.

György, Dobos István, Gergye László) felhívták a figyelmet a századforduló prózájának esztétikai értékeire.

A magyar irodalom legszebb novellái. A századforduló című antológia 2006-ban jelent meg. A kötet novelláit Dobos István, a téma szakértője válogatta.

A közelmúltban Petőfi Irodalmi Múzeumban rendeztek időszaki kiállítást e témában. A kiállítás címe: „Ködlovagok. Irodalom és képzőművészet találkozása a századfordulón (1880-1914)”, mely 2010. november 11 - 2011. szeptember 16-ig volt látható.⁴³

A kiállítás ismertetője a következőképpen foglalja össze a „ködlovag-szimbólum” lényegét:

„A lovag, a magányos lovas a „ködlovagokként” emlegetett irónemzedék novelláinak emblematikus alakja. A „ködlovagoknak” nevezett írók **nem voltak soha divatosak**, mégis ők voltak azok, akik egyéniségük, belső mélységeik, érzékenységük kifejezésével eljutottak odáig, hogy megfogalmazzák: „... az elbeszélő művészet valódi súlya [...] nem azon van, amit mondunk, és ami alapján véve igen véges, hanem azon, hogy hogyan mondjuk, ami viszont végtelen.” (Kiemelés tőlem: J.E.)⁴⁴

Ezzel a megállapítással én vitatkoznék, hisz az általunk vizsgált könyvjegyzékek éppen arról tanúskodnak, hogy e művek hozzáférhetőek voltak a polgári olvasókörökben és könyvtárakban. Valószínűleg olvasták is a századfordulón ezeket az irodalmi alkotásokat. Nem beszélve arról, hogy a novellák először az egyes hírlapokban, folyóiratokban jelentek meg, tehát az önálló kötet-megjelenés előtt is ismerhették már az olvasók az egyes műveket. Az más kérdés, hogy a századforduló elbeszélő művészete kissé háttérbe szorult a 20. század közepére, viszont a nyolcvanas évektől egyre erősebbé vált az érdeklődés e korszak művészete, és általában a rövid prózai formák iránt.⁴⁵

Ajtay-Horváth Magda szerint a Nyugat stílusforradalma méltánytalanul nyomta el a századvég novellistáinak műveit: „Ha a nagy Nyugat-nemzedék stílusforradalma nem következett volna be, úgy valószínű most Justh Zsigmond, Bródy Sándor, Lovik Károly, Szini Gyula prózáját, Komjáthy Jenő, Reviczky Gyula, Kiss József, Czóbel Minka, Balázs Béla költészetét tanítanánk a középiskolákban és egyetemeken.”⁴⁶

A könyvjegyzékek elemzési módszere elsősorban korabeli és a jelenkori elvárás-horizontok összehasonlításán, ütköztetésén alapul. Főként azokra a írókra, költőkre szeretnék fókuszálni, akiket irodalmi kvalitásaik ellenére méltatlanul elfeledett az utókor, vagy ellenkezőleg – indokolatlanul népszerűek voltak a saját korukban.

⁴³ „Ködlovagok. Irodalom és képzőművészet találkozása a századfordulón.” (1880-1914) A hozzáférés módja: http://www.magyarmuzeumok.hu/kiallitas/228_ki_is_az_a_kodlovag (Letöltés ideje: 2013. 04.04.)

⁴⁴ Petőfi Irodalmi Múzeum. Kiállítások. Archívum. Ködlovagok. A hozzáférés módja: <http://www.pim.hu/object.b0720342-238e-47f1-a8a5-26bc94ecdfe1.ivy> (letöltés ideje: 2014. 04. 12.)

⁴⁵ THOMKA Beáta: A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja. Újvidék: Forum Kiadó, 1986.

⁴⁶ AJTAY-HORVÁTH Magda: A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2001. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/03900/03917/03917.htm> (Letöltés ideje: 2014.04. 01.)

5. Szliács: Könyv-jegyzék. 1903.

Ezt a könyvjegyzéket 1903-ban adta ki a *Szliácsi fürdőigazgatóság*. A Felvidéken található Szliács-fürdő főként szénsavas, meleg vizű fürdőjéről híres.

Ebben a könyvjegyzékben elkülönítették egymástól a magyar, német, francia és angol nyelvű műveket. Ez azt jelenti, hogy művek eredeti nyelve nem az előbb említett művek valamelyike, hanem ezekre a nyelvekre fordították le. Francia és angol nyelvű könyv viszonylag kevés volt a szliácsi kölcsönkönyvtárban, viszont nagyon sok mű német fordításban volt olvasható.

A szerzők vezetéknevei szigorú ábécé-rendben követik egymást. A keresztnevek hiánya néhány alkotó esetében bonyolítja a megértést. Pl. a Beöthy vezetéknev kapcsán megállapíthatjuk, hogy nem Beöthy Zsoltról a konzervatív nemesi nemzettudat és irodalomszemlélet kissé sematikus gondolkodású⁴⁷ képviselőjéről van szó, hanem annak nagybátyjáról, Beöthy Lászlóról (1826–1857). Ez utóbbi nevét a magyar irodalomtörténet-írás elsősorban mint regényíróét emlegeti, holott novellái és humoreszkjei között kiforrottabb alkotások akadnak⁴⁸. A könyvjegyzékben szereplő művei közül három novelláskötet, nevezetesen a *Rajzok*, az *Elbeszélések és a Laczikonyha*, a *Goldbach et comp.* címet viselő mű viszont regény.

Szintén félreértésre ad okot Daudet neve is, hisz az írótestvérek közül így nem lehet eldönteni, hogy kiről is van szó. Kettejük közül valószínűleg (Ernest) Daudet Ernő volt a népszerűbb – legalábbis magyar nyelvterületen. Ezt bizonyítja a *Borsszem Jankó* című újság egyik hirdetése is.⁴⁹

Alphonse Daudet (Alfonz) jelentős naturalista író volt a maga korában. Nevének magyarosított változata szintén utal magyarországi népszerűségére. A keresztnevek hiánya miatt azonban a két francia író művei a szliácsi könyvtárban teljesen összekeveredtek.

Bizonyítottan Alphonse Daudet műve a *Művész házasságok* és a *Numa Roumestan* című regények. Ernest Daudet pedig *Az elítélt leánya* és a *De Sardez marquisnő* című művek szerzője.

Úgyszintén egy név alatt szerepelnek ifj. és id. Alexandre Dumas regényei: *A vívómestert, a Jehu társait és a Margot királynét (Margit királynő)* id. Alexandre Dumas írta, *A kaméliás hölgy* viszont már az ifj. Alexandre Dumas műve. *A kaméliás hölgy* nagyon népszerű regény volt a XIX. század második felében. Ezt a tényt az is alátámasztja, hogy szinte mindegyik könyvjegyzékben szerepel az ifj. Dumas regénye. E mű alapján készült Verdi *Traviata* című operája is.

A mai olvasónak a Feydeau név kapcsán elsősorban a színházi bohózatok (*Osztrigás Mici, Bolha a fülbe*) szerzője jut eszébe. Ez esetben viszont nem Georges Feydeauról, a francia vígjáték-íróról van szó, hanem annak édesapjáról, Ernest Feydeauról. A szliácsi

⁴⁷ DOBOS István: Alaktan és értelmezéstörténet. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995.

⁴⁸ NAGY Miklós: Beöthy László. In: A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig. 4. kötet. A Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. p. 322-323.

⁴⁹ Borsszem Jankó. Hirdetések. (1879. november) 12. évf. 44. sz. A hozzáférés módja : <http://epa.oszk.hu/01300/01338/00630/pdf/00630.pdf> (Letöltés ideje: 2014.03.10.)

könyvjegyzékben szereplő két regény, az *Egy fiatal asszony története* és a *Chalis grófnő* az idősebb, azaz Ernest Feydeau művei.

Néhány elírás illetve kisebb pontatlanság is található a szliácsi lajstromban. Pl. Giuseppe Garibaldi *A szerzetes uralma vagy Róma a XIX. században* című regénye az olasz tábornok egyik szépirodalmi próbálkozása. A könyvjegyzékben – helytelenül – a cím alcím nélkül, és a birtokos jelző többes számban szerepel.

A jegyzék első kötete Arany János *Toldi* című elbeszélő költeménye, illetve egy verseskötete, mely a *Kisebb költemények* címet viseli. A magyar nyelvű könyvek közül Asbóth János *Álmok álmodója* című művét emelném ki, mely sokak szerint a „századvégi esztétizmus nyitányát képező szöveg”.⁵⁰

Ha a művek mennyisége alapján szeretnénk rangsorolni a szliácsi könyvjegyzékben szereplő szerzőket, Jókai Mór áll az első helyen 42 művel, őt követi Beniczkyné Bajza Lenke szám szerint 22 darab regénnyel. Mikszáth Kálmán 15 művével – regényekkel és elbeszélésekkel – a harmadik legjelentősebb alkotó a felvidéki fürdőhelyi könyvtár állományi összetétele alapján.

Jókai Mór szinte összes jelentős nagyregénye megvolt a szliácsi könyvtárban: *A kőszívű ember fiai*, *Az arany ember*, *a Fekete gyémántok*, *a Szabadság a hó alatt*, *Erdély aranykora*, *Egy magyar nábob*. *Mire megvénülünk*, *A szerelem bolondjai*, *Eppur se muove*, *Névtelen vár* mellett néhány kevésbé színvonalas művét is beszerezték, mint pl. az *Egy játékos, aki nyer* című kisregényt.

Beniczkyné Bajza Lenke nevét nem sokan ismerik a mai olvasók közül. Ő Bajza József költő és irodalomszervező leánya, aki a 19. század második felében rendkívül „népszerű és keresett író nő lett – voltak évek, hogy három regénnyel is a közönség elé lépett. 1878-ban tagjává választotta a Petőfi Társaság.”⁵¹

Mikszáth *Magyar Regényírók Képes Kiadásának* előszavában a következőképpen értékeli az író nő szépirodalmi tevékenységét:

„Amint korban előhalad, egyre termékenyebb lesz, regényei, kivált a nyolczvanas évek óta, kettesével jelennek meg évenként, a Mártha és a Tévesztett utak után 1884-ben Ruth és a Fátyol titkai jelennek meg, a következő évben már három regénye jön (Az első nyom. - A porban született. - Nem ösmerem a mult történetét), az azutáni évben, 1876-ban már négy (A vér hatalma. - Zárt ajtók mögött. - Saját kezébe. - Az erdei lak.) Később ez a termékenysége megcsappant, de nem is lett volna jó, ha szorgalma olyan arányban növekedett volna, mert az **irány pongyolasága és a szerkezet lazasága** e kövér esztendőkből a legszembetűnőbb. Tárgyait a főrangú világból merítette, melyben élt, mint annak jelentékeny tényezője, de **nem az életből rajzolt, hanem francia regények után**, melyeket olyanok írtak, akik talán nem is

⁵⁰ POZSVAI Györgyi: Visszanéző tükörben. Budapest: Argumentum Kiadó, 1998. 7.p.

⁵¹ FÁBRI Anna: Magyar író nők a 18–19. században. RUBICONline. Magyar nők kislexikona.

A hozzáférés módja: http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/magyar_ironok_a_18_19_szazadban/
(Letöltés ideje: 2014.03.10.)

hatoltak be a főrangú világba; hősei és hősnői a sikos parketteken, puha szőnyeges boudoirokban, parfümos levegőben élnek; szeretnek, csalnak és csalattatnak, diadalmaskodnak és elbuknak. **Nem volt elég írói ereje e megfestett (különben a természetben is szintelen) magyar főúri köröknek külön levegőt, karaktert és ízt adni (pedig valami megkülönböztető mégis van bennök); az ő alakjai bizony csak marquis-k és marquise-ek, akik magyar nevek alatt bujkálva, áttették mulatozási színhelyüket Párisból Budapestre. De ettől eltekintve, nem lehet eltagadni, hogy novellái és regényei a jó ízlést szolgálták és a nemesebb irányokat s előadási modora nem nélkülöz bizonyos, inkább asszonyias, mint művészeti báj, mely az olvasót kellemes hangulatba ringatja. Találónan nevezték Magyar **Marlitt**nak; **semmivel se volt rosszabb, de jobb se, mint a kis Thüringen e folyamatosan mesélő nénikéje.** Későbbi regényeivel, lassabban írván őket, a jellemekre és pszichológiára ügyelve, **kiengesztelte a kritikát is, mely a legnehezebben hódolt meg a szép asszonynak.** A közönség, kivált az asszonyolvasók, állandóan kedvelték, úgy, hogy regényei, ami csak a legkiválóbb írókkal esik meg nálunk, egyöntetű összkiadásban is megjelentek, mint aránylag kelendő portéka a könyvpiaczon.”(Kiemelés tőlem: J.E.)⁵²**

Mikszáth tapintatosan fogalmazta meg Beniczkynével kapcsolatos kritikáját, de elismerte népszerűségét. Az általam vizsgált könyvjegyzékek is arról tanúskodnak, hogy ő volt korának leghíresebb nőírója.

Marlitt, akihez Mikszáth Bajza Lenkét hasonlította, szintén szerepel a szliácsi könyvjegyzékben *Az ispán cselédje, A pusztai hercegleány, A vén kisasszony titka, A 12 apostol és A kereskedelmi tanácsos házában* című műveivel.

Eugenie John Marlitt arnstadti születésű német író nő álneve „meglehetősen irodalmi”, hisz a „**Meine Arnstädter Litteratur**” kifejezésből származó mozaikszó.⁵³

Halász Előd *A német irodalom története* című összefoglaló munkájában *érzelgős giccsnek* nevezi Marlitt műveit, akinek XX. századi követője Hedvig Courths-Mahler, akinek szintén több művét beszerezték a fürdőhelyi könyvtárak (pl. Buziásfürdő) ismeretlen gyarapítói:

„...*A közízlésre jellemző egyébként, hogy ez a virágkora (t.i. XIX. század második fele) az érzeligős giccsnek: a korszak legnépszerűbb bestseller-szerzője az azóta fogalommal vált Eugenie Marlitt (1825-87), és a lényegesen fiatalabb, századunkban is sokat olvasott és ugyanebbe a kategóriába tartozó Hedvig Courths-Mahler (1867-1950.)*”⁵⁴

Horváth Zsuzsa szerint Marlitt a „lányregény műfaji kódját” alkotja meg, s hatása pl. Kaffka Margit írásművészetében is érzékelhető:

„*A német írónőre illetve műveire való intertextuális utalás Kaffka Margit szövegeiben is előfordul [...] a lektűrhez, a lányregény műfaji indexéhez való köthetősége a műfajhoz tartozó és reprezentatívnek tekinthető szerző nevének, műcímeinek, jellegzetes nőalakjainak megidézésével merül fel először. Hiszen a műfaj klasszikus hazája a német nyelvterület, legnépszerűbb művelője pedig Eugenie Marlitt. [...] Marlitt neve és az általa megidézett*

⁵² MIKSZÁTH Kálmán: Beniczkyné Bajza Lenke. In: Magyar Regényírók Képes Kiadása. 48. kötet. Végzetes Tévedés. Budapest: Franklin-Társulat, 1909. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/07700/07737/07737.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.10.)

⁵³ MARLITT, E. A hozzáférés módja: http://de.wikipedia.org/wiki/E._Marlitt (Letöltés ideje: 2014.03.11.)

⁵⁴ HALÁSZ Előd: *A német irodalom története*. Budapest: Gondolat Kiadó, 1987. 589.p.

*regényvilág egy hamis elvárásokra épülő és hamis megoldási lehetőségeket kínáló, nagyon leegyszerűsített ábrázolt világgént jelenik meg.*⁵⁵

Ez a hatás azonban nemcsak szövegközi kapcsolatrendszer, hanem Kaffka Margit a *Mária évei* című regényében pl. konkrétan is megemlíti Marlitt műveit:

„ — *Sose szól meg senkit, az igaz — suttogja titkolózva öreglány nagynénje —, igazi karakter. Nem azért mondom, hogy húgom, de higgyétek el, Aranyos Erzsike jut eszembe róla néha vagy Katinka a Kereskedelmi Tanácsos Házából.*

— *Hát a Pusztai Hercegnő — bólintgat az idős kézimunka-tanítónő, Mária társnője a felsőbb leányiskolában. — Ma a modernnek nem olvassák Marlittot, pedig egy író sem nyújt olyan bájos nemes nőalakokat. A leánynevelés nagyon sokat nyer vele.*”(Kiemelés tőlem: J. E.)⁵⁶

E könyvcímek a szliácsi könyvjegyzékben is szerepeltek – a *Pusztai Hercegnő* helyett *A pusztai hercegleány* szerepel, de nyilván ugyanarról a műről van szó. A fenti szépirodalmi idézet is bizonyítja Marlitt műveinek népszerűségét, viszont e hajdan népszerű művek az utóbbi évek „irodalmi tudatából” szinte teljesen kiestek. E dolgozatnak nem célja a szépirodalom és lektűr-irodalom közti különbség-tétel definiálása, a könyvállomány összetétele miatt viszont mégis érintenünk kell e problematikát.

A lektűr egyik – szűk értelemben vett - meghatározása szerint a női olvasó-közönséget megcélzó, elsősorban szerelmi témájú regény. A lektűr másik megközelítési módja a műfaji hovatartozásból indul ki: az „olvasói tudat” bizonyos műfajokat érez beletartozónak a lektűr-irodalomnak nevezett halmazba. Ilyen műfajok pl. – a teljesség igénye nélkül – a detektívregény, a thriller, a kalandregény, a romantikus szerelmes regény, a regényes életrajz, a science-fiction, a horror, a kémregény, az erotikus irodalom, vagy ezoterikus nevelődési regény, a regényes útirajz, a humoros irodalom különböző műfajai, a politikai kulcsregény vagy a társadalmi satíra. E felsorolásból is látszik, hogy a „szerelmes regény” csak egy a sokféle műfaj között, s a populáris műfajok között vannak alapvetően „férfias” irányultságúak is.

A műfaji alapokon nyugvó megközelítés máris megkérdőjelezhető, hisz elképzelhető, hogy nagy írók hogy bizonyos hagyományosan lektűr-műfajokat a magas irodalomba emelnek (pl. Umberto Eco: *A rózsza neve*). Ilyenkor egy bonyolult intertextuális rendszer alakul ki a szépirodalmi szöveg és a megidézett lektűr-műfaj mint pretextus között, mely gazdagítja a mű szemantikai hálózatát. Természetesen ennek fordítottja is igaz lehet, amikor a magas irodalom eszközeit a tömeg-ízléséhez igazítva művészileg alacsony színvonalon alkalmazzák.

⁵⁵ HORVÁTH Zsuzsa: „Ahogy a modernnek olvassák Marlittot” .

Lélektani regény — lányregény: a Mária évei műfajisága. A hozzáférés módja:

<http://www.spanyolnatha.hu/archivum/2008-tel/25/hommage-a-kaffka/horvath-zsuzsa/1713/?lap=0&pg=0>

(Letöltés ideje: 2014.03.26.)

⁵⁶ KAFFKA Margit: *Mária évei*. Budapest: Eri Kiadó, 2005. 33. p.

A másik hagyományosnak mondható felosztás szerint a művek világa „magas” és „alacsony” régiókra osztható. E *térbeli metaforának*⁵⁷ vertikális változata szerint az esztétikai értékük alapján „magas irodalomba” és „alacsony irodalomba” sorolja be az irodalmi alkotásokat. Ez alapvetően értékalapú szembeállítás, bár azért léteznek irodalmilag gyenge, esztétikai értékkel nem rendelkező magas irodalomba tartozónak „kikiáltott” művek, valamint irodalmilag sikeres, és egyúttal komoly esztétikai értékkel rendelkező populáris irodalmi művek is. A népszerűség tehát nem kizáró ok, sőt!

Vannak pl „irodalmi bestsellerek”, melyek olyan nagy példányszámban eladott, sokak által olvasott remekművek.

A másik meggyőző feltételezés szerint az igazi szépirodalmi mű egyben poétikailag is újszerű. Ez sem teljesen igaz így, hisz a művészi kreativitás nem jár mindig együtt konvenció-sértéssel, a szabályok következetes elutasításával. A szabálykövetés és a kreativitás egyáltalán nem zárják ki egymást, bár valóban volt néhány „poétikai forradalom” az irodalomtörténetben, mely tökéletesen felülírta az addigi konvenciókat. De ha egy konzervatív beállítottságú olvasó egyáltalán nem kedveli a formabontó irodalmat, abból még önmagában nem következik a minőségérzék hiánya.

A magas irodalomnak van egy másik – kissé sznobizmust súroló - értelmezése is, miszerint ez az igényes „írásművészet szférája”, ahová az alacsony irodalom művei nem nyerhetnek bebocsáttatást⁵⁸, látjuk azonban, hogy a „magas irodalom”, a „populáris irodalom” és a „lektúr” határai folyamatosan elmozdulnak.

A szórakoztató irodalom következő fő jellemzője, hogy általában a hagyományosan lektűr-műfajok, illetve egy adott korszak divathoz kötődő szórakoztató irodalma előbb vagy utóbb a kánon peremére szorul. Ezt a megállapítást nagyon meggyőzően bizonyítják a vizsgált a könyvjegyzékek, hisz a korabeli lektűrök, sőt a giccs kategóriájába tartozó „művek” nagy részét a mai olvasó szinte már egyáltalán nem ismeri, tehát ezen írások valóban nem rendelkeznek időtálló értékekkel. Természetesen a népszerű irodalomként felfogott lektűr-műfajok virágzásának elengedhetetlen feltétele egy jól működő irodalmi-kulturális piac. Ez elsősorban profi kiadók valódi piaci versenyét jelenti a „fogyasztók” kegyeiért. Ha szórakoztató irodalom tetszik a széles olvasóközönségnek, akkor ez visszahat az „irodalmi termelésre” is, így az olvasóközönség elvárásai is alakítják a könyvkiadás irányultságát. Ez a kölcsönhatás valószínűleg hozzátartozik a „népszerű irodalom” gyakorlatához, gondoljunk csak a rendszerváltás utáni „lektűr-dömpingre.

A magas irodalom intézményrendszere azonban határozottan elkülönül a populáris irodalométól. A kiadók és finanszírozási csatornák tevékenységét elsősorban - az esztétikai érték megállapításáért felelős szakemberek határozzák meg, nem az olvasók igényei. Természetesen az intézményrendszer sem egyértelműen mérvadó egy-egy mű besorolásánál.

⁵⁷ BÁRÁNY Tibor: Szépirodalom vs. Lektűr. Egy rossz fogalmi megkülönböztetésről In: HOLMI. (2011. február) A folyóirat online kiadása. A hozzáférés módja: <http://www.holmi.org/2011/02/barany-tibor-szepirodalom-vs-lektur> (Letöltés ideje: 2014. 03.30.)

⁵⁸ BÁRÁNY Tibor: Szépirodalom vs. Lektűr. Egy rossz fogalmi megkülönböztetésről In: HOLMI. (2011. február) A folyóirat online kiadása. A hozzáférés módja: <http://www.holmi.org/2011/02/barany-tibor-szepirodalom-vs-lektur> (Letöltés ideje: 2014. 03.30.)

Néha előfordul, hogy egy kevésbé értékes mű jelenik meg egy alapvetően magas irodalmat megjelentető kiadónál, s a populáris irodalmat forgalmazó kiadó értékes művet jelentet meg.

Szükség van tehát egy szövegekre alapozott, leíró értelmű lektűr-definícióra, mely lehetővé teszi, hogy a „lektűr” kifejezést tisztán, ne pedig érték kategóriaként használjuk.

Én Bárány Tibor definícióját tartom e legmeggyőzőbbnek, mely a következőképpen határozza meg a szépirodalom és a lektűr lényegi különbségét:

„... *Egy profin megírt, igényes, bár kissé sablonos lektűr nem tesz mást, mint pusztán alkalmazza a készen kapott konvenciókat. Egy ilyen mű esztétikai sikere annak függvénye, hogy képes-e hibátlanul működtetni a műfaji kódokat, és eközben megcsillant-e némi kreativitást vagy eredetiséget: képes-e találmányosan megoldani a választott poétikai feladatot. Ám megtörténhet, hogy egy mű úgy alkalmazza a készen kapott poétikai kódokat, hogy egyúttal új funkcióval ruházza fel őket. A szöveg világosan kínáljon fel egy konvencionálisan jól meghatározott olvasói szerepet; és tegye mindezt magas esztétikai színvonalon, a konvenciókövetés keretein belül elképzelhető legnagyobb művészi kreativitással.*”⁵⁹

E frappáns meghatározást még azzal szeretném kiegészíteni, hogy a szépirodalmi szöveggel kapcsolatos alapvető követelmény a nyelvi megformáltság, mely összhangban van a mű feltételezhető poétikai céljaival. Létezhetnek olyan deklarált vagy látens poétikai célok, melynek nyelvi megformáltsága jóval alatta marad a művészi színvonalnak.

Marlitt és magyar követője, Beniczky Lenke népszerűsége éppen azért nem volt hosszú életű, mert e készen kapott műfaji kódokat nem kreatívan és újszerűen, csupán sematikus módon voltak képesek működtetni. Nem a megváltozott elvárás-horizontok - „...*moderne nem olvasnak Marlittot*” – miatt feledték el az előbb említett írónőket, hanem mert műveik nem képviseltek irodalmi és esztétikai értéket, hanem csak az egyszerű és sematikus szórakoztatást szolgálták. Ennek ellenpéldája Kaffka Margit írásművészete, aki a készen kapott műfaji mintákat kreatívan, eredeti módon és magas művészi színvonalon alkalmazta, s ezáltal az ő művei szilárd irodalmi értéket képviselnek az irodalmi kánonban.

Csak kiegészítésképpen szeretném megjegyezni, hogy egy adott korszak olvasási szokásainak ismerete még a szigorúan szövegközpontú műelemzésekhez is segítséget nyújthat: erre nagyon jó példa az előbb említett Kaffka-mű újszerű megközelítése, mely irodalmi divatokból indul ki, és létező műfaji kódokat próbál meg rekonstruálni.

Az igénytelen irodalmi képződmények – ha irodalmi szempontból nem is – művelődés-szociológiailag viszont mindenképpen fontosak lehetnek,⁶⁰ és képet adnak egy adott kor művelődési szokásairól.

Szintén az irodalmi kánon peremvidékére szorult az a Degré Alajos, akit az „olcsóbb francia romantika követőjének”⁶¹ titulál az irodalomtörténet-írás. A francia származású író három

⁵⁹ BÁRÁNY Tibor: Szépirodalom vs. Lektűr. Egy rossz fogalmi megkülönböztetésről In: HOLMI. (2011. február) A folyóirat online kiadása. A hozzáférés módja: <http://www.holmi.org/2011/02/barany-tibor-szepirodalom-vs-lektur> (Letöltés ideje: 2014. 03.30.)

⁶⁰ NÉMETH G. Béla: A lektűr magyar mestere: Herczeg Ferenc. In: Németh G. Béla: Századutóról – századeleről. Budapest: Magvető Kiadó, 1985. 185. p.

művével képviselteti magát a szliácsi könyvjegyzékben, nevezetesen a *Kék vér* és az *Itthon* című regényével, illetve *A kalandornő* című drámájával. „Már a kortársaknak feltűnt Degré elbeszélői leleményének szegényessége, stílusának pongyolasága, üressége ... aki a mélyebb jellemzést nem tudja megközelíteni, alakjai nemegyszer bántóan papirosízű, oktató célzatú teremtmények.”⁶²

Eötvös József nagyregényei és elbeszélései szinte kivétel nélkül megvoltak a gyűjteményben. A *Falu jegyzője*, *A karthausi (A kartausi)* és a *Magyarország 1514-ben* a magyar realista regényirodalom kimagasló teljesítményei közé tartozik. Bényei Miklós Eötvös-monográfiájában a következőképpen értékeli az író nagyregényeit:

„A karthausi még kiforratlan alkotás [...] A falu jegyzője úttörő vállalkozás: a kritikai realizmus első nagy teljesítménye irodalmunkban. Erényei a hiteles társadalomrajz, az elmélyült jellemábrázolás, a kitűnően felépített szerkezet, a teremtő, kezdeményező erő. A Magyarország 1514-ben Eötvös teljes művészi repertoárját felvonultatta, sőt a korábbiakhoz képest újat is hozott: a következetes lélektani elemzés példáival, a történelmi regény funkciójának tisztázásával.”⁶³

E három jelentős regényen kívül a szliácsi könyvtárban Eötvös József *A nők című regényét* és kötetbe gyűjtött elbeszéléseit (*Elbeszélések* címmel) lehetett még elolvasni.

A *Gróf Károlyi Gábor följegyzései* című kétkötetes mű viszont már nem Eötvös József, hanem Eötvös Károly műve⁶⁴, s a két szerző közt csupán névrokonság van. Ez a tény is bizonyítja, hogy a vezetéknevön kívül nem elégséges a szerző kilétének pontos meghatározásához. Meglepő viszont, hogy az 1902-ben kiadott anekdotafüzér már bekerült az 1903-as szliácsi könyvjegyzékbe, tehát nagyon hamar beszerezték ezeket a köteteket.

Jósika Miklós művei is a kánon részévé váltak a századfordulóra: a könyvjegyzék hét Jósika-művet tartalmaz, nevezetesen *A szegény ember dolga*, *A várt leány várat nyer*, *Klára és Klárika* (helyesen *Klára és Klári - regény az Anjou-hirályok korából*), *Két mostoha*, *A két Uderszky leány* – helyesen *A hat Uderszky leány (Ifjabb) Békésy F. (Ferenc) kalandja(i)* és az *Abafy*. Ez utóbbi a történelmi regény úttörője, s egyszersmind Jósika legsikerültebb alkotása.⁶⁵

Két mostoha szintén történelmi regény, Bizáncban játszódik XV. század első felében. E felsorolás is tanúsítja, hogy Jósika Miklós több történelmi témájú regényt is írt. Az *Abafy* tehát nem előzmény nélküli alkotás az író életművében.

Találtam még néhány tévedést az előbbi felsorolásban: *A szegény ember dolga* Feszty Árpád novellája, mely először 1896-ban az *Új Időkben* jelent meg.⁶⁶

⁶¹ NAGY Miklós: Degré Alajos. In: A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig . 4. kötet. A Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. p. 323. p.

⁶² U.o.

⁶³ BÉNYEI Miklós: Eötvös József könyvei és eszméi. Debrecen: Csokonai Kiadó, 1996. 20. p.

⁶⁴ TÓTH Jánosné: Eötvös Károly Bibliográfia In: MADARÁSZNÉ Szakmáry Katalin (szerk.): VESZPRÉM MEGYEI BIBLIOGRÁFIÁK. Hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/00000/00009/html/> (Letöltés ideje: 2014.03.15.)

⁶⁵ WÉBER Antal: Jósika Miklós. In: A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig 3. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 505. p.

⁶⁶ FESZTY Árpád: Szegény ember dolga. Budapest Főváros Levéltára. Budapesti Negyed. 10. Budapest, 1896-1. Hozzáférés módja: http://bfl.archivportal.hu/id-406-feszty_arpad_szegeny_ember_dolga.html (Letöltés ideje: 2014. 04. 04.)

Meglepő, hogy *Madách összes művei* is szerepelnek a szliácsi könyvjegegyezékben, hisz Madách Imre alkotásai sem tartoznak a „könnyű olvasmányok” kategóriájába – különösen nem *Az ember tragédiája* című drámai költemény. Az összefoglaló cím alatt valószínűleg a Gyulai Pál által kiadott háromkötetes (Bp. 1880. Athenaeum) könyvsorozatról lehetett szó.⁶⁷

Mikszáth Kálmán hírnevét megalapozó novelláskötetein, a *Tót atyafiakon*, és *A jó palócokon* kívül a *Galamb a kalitkában* és *Az igazi humoristák. Czikkek a magyar nép humoráról* alcímet viselő Mikszáth-művek szerepelnek. Valószínűleg Mikszáth Kálmán összegyűjtött munkáit vásárolta meg a szliácsi könyvtár, mert ugyanazok a művek szerepeltek a könyvlistán, mint a gyűjteményes kiadásban. E sorozat harmadik darabja a *Nemzetes uraimék (Mácsik a nagyerejű)* című regény. A sorozat többi tagja novelláskötet. A negyedik kötet, a *Pipacsok a buzában* tizenhét elbeszélést tartalmaz. Az ötödik kötet a *Tavaszi rügyek* címet viseli, alcíme az *Elbeszélések az iffúságról*, a hatodik kötetben található az *Urak és parasztok* és *A lohinai fű* című elbeszélések. (Ez utóbbi az *Egyetemes Regénytárban* is megjelent 1886-ban.) A könyvsorozat tizedik kötet a *Pernye* című novelláskötet. Mikszáth Kálmán századforduló éveiben megjelent könyveit is viszonylag rövid időn belül beszerezte a könyvtár. Az *Egy választás Magyarországon, vagy a körtvélyesi csíny* 1898-ban Mikszáth Kálmán munkáinak *Új sorozatában* jelent meg. Valószínűleg e könyvsorozat ötödik és hatodik kötet a *Tót atyafiak* és *A jó palócok*, mely 1900-ban jelent meg.

Az 1900-ban megjelent *Különös házasság* című Mikszáth-regényt is nagyon hamar megvették, hisz már szerepel az 1903-as könyvlistában. Ugyanez a helyzet az 1901-ben kiadott *A szelistyei asszonyok* és az *Öreg szekér, fakó hám (Újabb elbeszélések)* című művekkel, melyek már két éven belül bekerültek a szliácsi könyvállományba. E felsorolásból is látható, hogy Mikszáth műveinek jelentős hányada novella, ami abszolút érthető, hisz Mikszáth Kálmán éppen e „szóbeliségben gyökerező műformát újította meg. [...] A hallgatóságával együtt létező narrátor közvetlen jelenlétét az elbeszélés dramatizálásával teremti meg Mikszáth. (A néhai bárány, A bágyi csoda, Hová lett Gál Magda). A téma súlypontja tehát az elbeszélés módszereire tolódik át: a megformálásra, a modalításra, mely a kifejező beszéd elve szerint az ősi történetmondó artikulációját, mozdulatjátékát, beszéddinamikáját adja vissza. A Mikszáth-elbeszélés digresszív szerkezete is ebben a nyelvjátékban rejlik.”⁶⁸

Mikszáth Kálmán írásművészete azért foglal el különleges helyet a magyar irodalomtörténetben, mert elbeszélői stílusában az élőbeszéd közvetlensége magas művészi színvonallal párosul. Szabó Zoltán „stíluszintézisként” fogja fel Mikszáth újszerű prózanyelvét.⁶⁹ E sajátos stílusban a népiesség, a romantika és realizmus stílusirányzata illetve korstílusai az anekdotikus előadásmóddal ötvöződnek – mindez az élőbeszédet megidéző, könnyen befogadható módon: „Így érthető, hogy Mikszáth stílusa a mindennapi beszéd meleg és meghitt légkörét varázsolja élénk. Olvasás közben érezzük az eleven beszéd ritmikus löktetését, a beszélő ember jellegzetes hanghordozását. S Mikszáthnak nagy érdeme, hogy mindez nem szült sem pongyolaságot, sem pedig bántó nyelvi naturalizmust, Sikerének

⁶⁷ MADÁCH Imre összes művei. Kiadta Gyulai Pál. 1-3. köt. A hozzáférés módja:

<http://axioart.com/tetel/madach-imre-osszes-movei-kiadta-gyulai-pal-1-3-kot-1083527> (Letöltés ideje: 2014. 04. 04.)

⁶⁸ DOBOS István: Alaktan és értelmezéstörténet. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995. 58.p.

⁶⁹ SZABÓ Zoltán: Kis magyar stílustörténet. Budapest: Tankönyvkiadó, 1986. 234.p.

épp az a titka, hogy a hétköznapi beszéd természetességét a művészi stílus igényeivel tudta egyeztetni.”⁷⁰

Az kortárs olvasóközönség Mikszáth irodalmi utódját látta Gárdonyi Gézában, aki a századfordulóra már szinte klasszikussá vált. A szliácsi könyvtárban két műve, *Göre Gábor bíró úr könyve* és az *Egri csillagok* volt meg. Szintén a kortárs művek gyors beszerzését bizonyítja, hogy az *Egri csillagok* már 1903-ban a szliácsi állomány része volt, holott e történelmi regény nem sokkal korábban, 1901-ben jelent meg először könyv alakban⁷¹.

A **dzsentr**i – társadalmi rétegeként és egyénként egyaránt – a tizenkilencedik-huszedik század fordulóján a szépirodalom tipikus témája:

„... a regény műfaj-hierarchiában betöltött vezető szerepe miatt talán még inkább irodalmi konvenció részévé tudott válni a regénybeli dzsentriszereplő bemutatása. A dzsentr vagy gentry szó címként való megjelenése is mintha erre utalna (például Mikszáth: *Apró gentry és a nép*, Ruttkay Emil Károly: *Egy bódé rejtelve*. *Gentry-bohózat*, Kemechey Jenő: *Magyar gentri-történetek*, Szerdahelyi Aladár: *Gentry uraimék*, Gottier Lajos Mulató *gentry*, és *Búsuló gentry*, *Pusztuló gentry*, *Gentry-történetek*.”⁷²

A Mikszáth Kálmántól Móricz Zsigmondig ívelő dzsentr-tematika egyik kevésbé ismert szépirodalmi megfogalmazása Gottier Lajos „dzsenti-sorozatából” a *Búsuló gentry* című mű volt meg a szliácsi könyvtárban, viszont Mikszáth Kálmán *Az apró gentry és a nép* című harminc kis elbeszélést tartalmazó könyve hiányzott a szliácsi könyvtárból.

Herczegh Ferenc a dzsentr-tematika és Mikszáth irodalmi örökségének kevésbé jelentős folytatója, a korszak kedvelt, de nem túl eredeti alkotója. Szegedy-Maszák Mihály a következőképpen jellemzi őt a *Magyar művelődéstörténet* című kézikönyvben:

„... korai gyűjteményeivel - így a *Mutamur* (1892) történeteivel - a nemesi gondolkozásmód fanyar bírálójának, a maga korlátait jól ismerő, kitűnő formaérzékű, kevéssel atmoszférát teremtő kismesternek mutatkozott, a későbbiekben viszont veszített önfegyelméből. Nagyszabású történelmi regény írására vállalkozott, s jellemalkotásának fölszínessége együtt járt azzal, hogy egyre nagyobb megértést tanúsított a „gentry” életszemlélete iránt.”⁷³

A századforduló novellistái közül Bródy Sándor négy műve, a *Színészvár*, a *Nyomor*, az *Asszonyi szépség* és *A kétlelkű asszony* szerepel a szliácsi könyvjegyzékben. A *Nyomor* című novelláskötete azért is érdekes, mert - ahogy a szerző fogalmazott a mű 1896-os kiadásának előszavában - ez volt az a munka, amely magyar nyelven először hirdette a naturalizmus tanait.⁷⁴ Ennek fényében valószínűleg nem véletlen, hogy a szliácsi könyvtárban volt a legtöbb Zola-regény, szám szerint kilenc, köztük *A Nana* és *a Germinál*.

⁷⁰ U.ott 235.p.

⁷¹ VAJDA György Mihály - PÁL József: A világirodalom története évszámokban. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988. 233.p.

⁷² TARJÁNYI Eszter: A dzsentr exhumálása In: Valóság (2006.) 6.sz. p. 38-64. A hozzáférés módja: <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=79&lap=5> (Letöltés ideje: 2014.03.16.)

⁷³ SZEGEDY-MASZÁK Mihály: A polgári társadalom korának művelődése I. (A XVIII. század végétől 1920-ig) Szellemi élet. In: Kósa László (szerk.): Magyar művelődéstörténet. Budapest: Osiris, 2006. 474.p.

⁷⁴ Bródy Sándor: *Nyomor*. Előszó. Budapest: MEK. A hozzáférés módja:

Gozsdu Elek *Az aranyhajú asszony* című első regénye is szerepel a szliácsi könyvjegyzékben. Ez a mű még jellegzetesen romantikus alkotás, és még egyáltalán nem emlékeztet a későbbi Gozsdura.⁷⁵

Justh Zsigmond regényciklus-kísérletének két elkészült darabja, a *Gányó Julcsa* és *A pénz legendája* is a szliácsi állomány része volt. A sorozatot nyitó regény *A pénz legendája* 1893-ban, a ciklus második része, a *Gányó Julcsa* pedig 1894-ben íródott. A harmadik részt, a *Fuimus* (1895) című regényt viszont nem szerezte be a szliácsi könyvtár ismeretlen gyarapítója. Szintén kimaradt az állományból Justh *Művészszerelem* című műve, melynek különleges szerepe van a magyar irodalomtörténetben: e mű indította ugyanis útjára a századforduló egyik „tipikus” regénytípusát, a művészszerelmet.⁷⁶

Justh Zsigmond irodalmi tevékenységére nagy hatással volt a francia irodalom. Justh 1885-ben járt először Párizsban, ahol megismerkedett Zola, Flaubert, a Goncourt-fivérek és Taine műveivel.⁷⁷ Különösen Taine pozitívista filozófiája termékenyítette meg leginkább gondolkodásmódját. A biológia determinizmus elvének megfelelően alakította regényciklusának jellemeit.⁷⁸ Gányó Julcsa, a paraszti hősnő a lelki egészség példája. Justh szerint a beteges, akaratgyenge arisztokráciát az „egészséges paraszti vérrel” lehet igazán felfrissíteni és új életre kelteni.⁷⁹

Justh regényei tehát alapvetően programregényként⁸⁰ aposztrofálhatóak, mert a szereplők nagy része elsősorban valamilyen eszme szócsövének tekinthető.⁸¹

A fürdőhelyi könyvjegyzékekben az irodalmi műfajok közül egyértelműen a regény dominál. Ez a dominancia még a drámaírókra is igaz: a főként színműveiről híres Csiky Gergely is két regénnyel, *Az elvált asszonnyal* és a *Sisyphus munkájával* szerepel a szliácsi könyvjegyzékben.

Néhány útleírást is találunk a könyvek között, pl. Benyovszky Móric (Benyowszky Gr.) *Emlékirat és útleírás* című művét.

Az utazási tematika meglepte logikusan beleillik a művek válogatásának szempontrendszerébe. Az *utazás* motívuma az irodalom egyik fő toposzává vált⁸², melybe beletartozik a romantikus elvagyódás, valamint a *couleur locale* jelenség is.

Benyovszky Móric, a híres magyar utazó eredetileg franciául írta önéletírását. Az eredeti kéziratot angolra lefordították, majd 1790-ben Londonban adták ki. Egy évvel később, 1791-

<http://mek.oszk.hu/12000/12092/fulszoveg.html> (Letöltés ideje: 2014.03.10.) (Elektronikus könyv)

⁷⁵ Hegedüs Géza: Gozsdu Elek. In: A magyar irodalom arcképcsarnoka. Budapest: MEK. A hozzáférés módja:

<http://www.mek.oszk.hu/01100/01149/html/gozsdu.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.17.) (Elektronikus könyv)

⁷⁶ HARKAI VASS Éva: A művészszerelmény a 20. századi magyar irodalomban. Újvidék: Fórum Kiadó, 2001.103.p.

⁷⁷ U.o. 98.p.

⁷⁸ SZEGEDY-MASZÁK Mihály: A polgári társadalom korának művelődése I. (A XVIII. század végétől 1920-ig) Szellemi élet. In: Kósa László (szerk.): Magyar művelődéstörténet. Budapest: Osiris, 2006. 475. p.

⁷⁹ U.o.

⁸⁰ HARKAI VASS Éva: A művészszerelmény a 20. századi magyar irodalomban. Újvidék: Fórum Kiadó, 2001.102.p

⁸¹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály: A polgári társadalom korának művelődése I. (A XVIII. század végétől 1920-ig) Szellemi élet. In: Kósa László (szerk.): Magyar művelődéstörténet. Budapest: Osiris, 2006. 475. p.

⁸² RÁBA György: Csodálatos utazás. Egy toposz alakváltozatai In: Holmi (2002.) 9.sz. p.1136-1150. A hozzáférés módja: <http://www.ceeol.com/> (Letöltés ideje: 2014.03.10.)

⁸² SZÁVAI János: Démoni Zene. Tolsztoj és *A Kreutzer szonáta*. A hozzáférés módja: www.szavaijanos.hu/wp-content/uploads/2009/04/demoni-zene.rtf (Letöltés ideje: 2014.03.10.) (Pdf dokumentum)

ben franciául megjelent a könyv, majd 1791-ben Hamburgban német nyelven is kiadták. Ezt az 1800-as évek elején német nyelvterületen újabb kiadások követték. A magyar fordítást Jókai Mór készítette 1888-ban az angol kiadás alapján. E kétkötetes mű képeket és térképeket is tartalmazott, illetve a szöveghez Jókai életrajzot is írt.⁸³

Az egzotikum, a *couleur locale* tematikájába illeszkedik James Fenimore Cooper *Az utolsó mohikán* című indián regénye is, melyet szintén beszerzett a könyvtár ismeretlen gyarapítója.

E tematika „ellenpontjaként” fogható fel Kennan György *Száműzöttek sorsa Szibériában* - a könyvjegyzékben kissé pongyolán szereplő *Kenan Szibéria* - című műve. A szerző George Kennan amerikai újságíró, aki többször utazott Oroszországba.⁸⁴ Ez dokumentum-regény egyáltalán nem tartozik a szórakoztató olvasmányok közé, hisz az oroszországi politikai foglyok és száműzöttek embertelen körülményeit mutatja be. Ennek a könyvnek az az érdekessége, hogy 1905-ben jelent meg Budapesten, és már szerepel az 1903-as könyvjegyzékben. Elképzelhető, hogy e könyvnek volt egy korábbi kiadása, viszont erről nem találtam adatokat.

Petőfi *A hóhér kötele* című műve a költő egyetlen – nem is túl jól sikerült - regénye. Emellett Petőfi Sándornak egyetlen verseskötete sincs meg a szliácsi könyvgyűjteményben. Önmagában ez a tény is bizonyítja, hogy az olvasóközönség elsősorban az epikai műfajok, és nem a líra iránt érdeklődött.

A külföldi írók közül Boccaccio *100 víg elbeszélése* alatt nagy valószínűséggel a Dekameront kell értenünk.

Balzac *Harminc éves asszony* című regényének két példánya és Tolsztoj két kései műve, az 1889-ben keletkezett *Kreutzer-szonáta* és az 1889-1899 között íródott *Feltámadás* című nagyregény is szerepel a könyvjegyzékben. Mindkét regény Tolsztoj utolsó alkotói korszakában keletkezett, ezért is meglepő, hogy a keletkezés után néhány év múlva a szliácsi könyvtárba már beszerezték e könyveket, amit az 1903-ra datált könyvjegyzék is tanúsít. Szávai János így ír a *Kreutzer-szonáta* keletkezési idejéről:

„... a *Kreutzer szonáta* egy olyan pillanatban születik, 1889-ben, amikor Lev Tolsztojban még küzd egymással a páratlan művész és a tanításai gyors elfogadását mindennél jobban igénylő próféta.”⁸⁵

A művet kimondottan ellenségesen fogadta, majd 1899-es megjelenése után rögtön be is tiltotta a cenzúra, a *Kreutzer-szonáta* másolatok formájában mégis széles körben terjedt.⁸⁶

⁸³ Benyovszky Móricz, gróf. In: Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Budapest: MEK. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/b/b01596.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.10.) (Elektronikus könyv)

⁸⁴ Kennan, György. In: Kislexikon. A hozzáférés módja: <http://www.kislexikon.hu/kennan.html> (Letöltés ideje: 2014.04.12.)

⁸⁵ SZÁVAI János: Démoni Zene. Tolsztoj és *A Kreutzer szonáta*. A hozzáférés módja: www.szavaijanos.hu/wp-content/uploads/2009/04/demoni-zene.rtf (Letöltés ideje: 2014.03.10.) (Pdf dokumentum)

⁸⁶ GALAMB Zoltán : Lev Tolsztoj - Szofja Tolsztaja: Kreutzer-szonáta; Ki a bűnös? A hozzáférés módja: <http://ekultura.hu/olvasnivalo/ajanlok/cikk/2012-11-01+09%3A00%3A00/lev-tolsztoj-szofja-tolsztaja-kreutzer-szonata-ki-a-bunos> (Letöltés ideje: 2014.03.11.)

Manzoni A *Jegyesek* című romantikus regénye mellett Maupassant (Moupassant) a *Gömböc(z)* és *Az Örökség (A hagyatéék)* című novellája szerepelt még az 1903-as könyvjegyzékben.

Georges Ohnet szinte összes magyarra lefordított műve megvolt a szliácsi könyvtárban. A francia Emil Gaboriau (1832–1873) neve meglehetősen ismeretlenül cseng a mai olvasók fülében, holott a XIX. század második felének egyik legnépszerűbb krimi-írója, sőt nyugodtan nevezhetjük a krimi-műfaj egyik atyjának.⁸⁷ Gaboriau hat regénye mellett az angol dekektívregény-író, Conan Doyle két műve is szerepel a jegyzékben. Ez is bizonyítja a szórakoztató irodalmon belüli műfaji változatosságot.

5.Szliács, Bücher-Catalog „Német művek”

A könyvjegyzék 17-30. oldaláig tart a német nyelvű művek lajstroma, mely nemcsak eredeti nyelvű műveket, hanem német fordításokat tartalmaz. Ezt követi a két oldalas francia, illetve angol nyelvű könyvjegyzék. A szliácsi a legterjedelmesebb a vizsgált jegyzékek közül, hisz 17 oldalas idegen nyelvű könyvjegyzékkel rendelkezik. (Pl. a Buzásfürdői Magyar Polgári Olvasókör Könyvtári Jegyzékének idegen nyelvű melléklete is csak 3 oldalt tesz ki.)

A német nyelvű könyvek jegyzéke meglehetősen nyitott irodalomszemléletről tanúskodik: a szliácsi könyvtár állományában német fordításban megvolt Dosztojevskij *A hasonmás* című regénye, Turgenyev *Apák és fiúk* című műve. Tolsztoj nevével a *Der Tod...* kezdetű cím valószínűleg az *Iván Iljics halálára* utal. Mindhárom mű befogadása magas fokú esztétikai érzékenységet és értékelismerő képességet vár el az olvasótól.⁸⁸ A halál, az elmúlás, illetve a személyiség, a tudat megkettőződésének lélektani témája speciális lélektani „ráhangolódást” feltételez a befogadó részéről.

A klasszikus görög és latin irodalomból Szophoklész *Antigoné* című drámáját, Ovidius *Átváltozások* című művét, Vergilius *Eklogáit* illetve *Georgica* című művét szerezték be. A műfaji sokszínűséget fémjelzi, hogy Petrarca *Szonettjei* és Milton *Elveszett paradicsom* című drámai költeménye is megvolt német fordításban.

A német nyelvű jegyzék érdekessége, hogy több jelentős magyar író művének német fordítása is az állomány része volt, pl. Bródy *Faust orvos című* regényét, valamint Jókai Mór és Mikszáth Kálmán műveit nagy számban fordították le német nyelvre. Ez is bizonyítja, hogy a magyar irodalom világirodalmi rangra emelkedett, s – német közvetítéssel – a századfordulóra bekerült az „irodalmi vérkeringésbe”.

6.Vihnye gyógyfürdő Kölcsonkönyvtárának betűsoros könyvjegyzéke 1904.

Vihnye Felvidéken, az egykori Bars vármegyében, Selmechánya közelében található. 36 °C-os vasas hévizét nőgyógyászati betegségekre, vérszegénységre és különböző „idegbetegségekre” javallották.⁸⁹ A vihnyi könyvjegyzéket 1904-ben Selmechányán

⁸⁷ SONNEVEND Péter: Megkéssett felívelés: a cári Oroszország könyvtárügye és olvasáskultúrája (1830-1916) In: Könyvtári Figyelő (2012.) 2. sz. A hozzáférés módja: <http://ki.oszk.hu/kf/2012/06/megkesett-feliveles> (Letöltés ideje: 2014.03.11.)

⁸⁸ HALÁSZ László: Előszó. In: John P. Guilford: Művészetpszichológia. Budapest: Gondolat Kiadó, 1983. 42.p.

⁸⁹ CSIFFÁRY Gabriella: Régi magyar fürdővilág. Budapest: Helikon, 2004. 127.p.

nyomtatták. E lista nagyon jól áttekinthető: a szerzők családneve vastagon van szedve, ezt követi a keresztnév, ill. külföldi szerzőknél a keresztnév kezdőbetűje. Kettőspont után következik a mű, majd a könyvsorozat címének rövidítése, pl. *Ath.* („*Athenaeum olvasótára*”), *Er.* („*Egyetemes regénytár*”), *Pk.* („*Piros könyvek*”), *Fk.* („*Filléres könyvtár*”), *Kk.* („*Kis könyvtár*”).

Az *Egyr.* rövidítés az egyedi kiadású „*Egyéb regényeket*” jelenti. E rövidítések magyarázata a könyvjegyzék elején található.

A szerzők vezetéknéve előtt látható (leltári) szám valószínűleg a beérkezés sorrendjére utalt, illetve a könnyebb visszakereshetőséget szolgálta.

Kósa László korábban már idézett könyvében így fogalmazta meg a viihyei kölcsönkönyvtár gyarapítási alapelvét:

„*A könyvtárak számunkra ismeretlen létrehozói a gyarapítás legegyszerűbb módját választották, sorozatokat rendeltek meg. Vihnyén az „Egyetemes regénytár” és az „Athenaeum olvasótára” a kortárs magyar és külföldi, a „Filléres könyvtár”, a „Kis könyvtár” és a „Piros könyvek” ifjúsági irodalmat kínált.*” (Kiemelés tőlem: J. E.)⁹⁰

A fent idézett szövegben van egy elírás: a *Pk.* jelölés a „**Piros könyvek**” sorozatot jelenti.

A könyvsorozatok közül három - a „*Filléres könyvtár*”, a „*Piros könyvek*” és Benedek Elek sorozata, a *Kis könyvtár*” - főként az ifjúságnak szánt műveket jelentett meg, ami az ifjúsági irodalom dominanciáját igazolta a könyvtári állományon belül. Véleményem szerint e tény nem csak az olvasóközönség korosztályi megoszlását, hanem a könnyebb befogadhatóságot, a kikapcsolódást, a szórakoztatást szolgálta.

Mivel a viihyei gyógyfürdő kölcsönkönyvtárában a gyarapítás alapvető módszere valóban egyes könyvkiadók könyvsorozatainak megvásárlása volt, ezért szeretném nagyon röviden ismertetni a korszak legjelentősebb kiadóit és könyvsorozatait.

Az *Athenaeum olvasótára* az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság kiadásában jelent meg. Az új részvénytulajdonosok 1868-ban vásárolták meg Emich Gusztáv nyomdáját és kiadóvállalatát, az új igazgató Osterlamm Károly könyvkereskedő lett. A részvénytársaság liberális polgári orientációja Emich halála után is megmaradt. Az Athenaeum arculatát elsősorban az jellemezte, hogy korszak legnagyobb magyar íróinak munkáit adta ki: pl. a Petőfi-kiadások kizárólagos joga 1899-ig e kiadó birtokában volt. Jókai Mórnak 1868-1886 között 42 művét jelentették meg. Emellett fontos feladatuknak tekintették a kortárs magyar irodalmi alkotások kiadását.⁹¹ Az „*Athenaeum olvasótára*” sorozatban láttak napvilágot pl. Ambrus Zoltán művei. A viihyei könyvtárban Ambrus *Ninive pusztulása*, a *Pókháló kisasszony* és a *Szeptember* című művek voltak meg.

Szinte missziójuknak tekintették világirodalom legjelentősebb műveinek megjelentetését. Később a *Nyugat* folyóirat jubileumi számában épp ennek a szerepnek a pozitív jelentőségét méltatták:

⁹⁰ KÓSA László: *Fürdőélet a Monarchiában*. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 238.p.

⁹¹ KÓKAY György: *A könyvkereskedelem Magyarországon*. Budapest: Balassi Kiadó, 1997. 69.p.

„Zola neve az Athenaeumnál irányt jelent: a legtradíciósabb és mégis legfejlődőbb modern irodalommal, a francia irodalommal való kontaktus állandó fenntartását. Maupassant, Anatole France, Romain Rolland: három világ s mellettük az Athenaeum kiadói múltjában, jelenében és jövő programjában: Daudet, Prévost, Ch. L. Philippe, Huysmans, Farrère, Bourget, Barbusse, Boutet, Voisins, Morand nevét találjuk. De más irodalmak feltűnő jelenségeit is meg akarja az Athenaeum ismertetni a magyar közönséggel: így legutóbb az orosz Bunin Iván *Szerelem szentsége* című finom regényét.”⁹²

A felsorolt francia írók közül Bourget (Pál) művei közül az *Asszonyi szív*, a *Hazugságok*, a *Bűnös szerelem a Végzetes idyll* és *A kék hercegnő* című művek voltak meg a viihyei könyvtárban – mindegyik könyv az Athenaeum kiadványa. A népszerű Daudet (Alfonz) *A kápolna*, *A család támasza*, és a *De Sardes Marquisné* című regényeit is az Athenaeum Kiadó jelentette meg.

A francia irodalom mellett a skandináv és az orosz klasszikusok népszerűsítését is felvállalta az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. A dán Jens Peter Jacobsen *Niels Lyhne* című műve, mely a kor értelmiségére nagyon nagy hatást gyakorolt, szintén e kiadónál jelent meg. E késő-szimbolista, szecessziós regényt a modernség „bibliájaként” is emlegették⁹³. A *Niels Lyhne* magyar fordítása is megvolt a viihyei könyvtárban.

Dosztojevszkij művei közül az *Egy halottas ház emlékiratai* cím alatt valószínűleg a *Feljegyzések a holtak házából* című önéletrajzi ihletésű művet kell értenünk. A viihyei könyvtár kezelői ezt a megrázó hatású irodalmi alkotást is beszerezték, mely egyértelműen kívül esik a szórakoztató irodalom kategóriáján. Az orosz irodalom fordítása egyébként sem volt egyszerű feladat akkoriban. Az orosz írók művei általában egy közvetítő nyelven – többnyire a németen – keresztül jutottak el a magyar olvasókhoz.:

„A hetvenes évektől kezdve az orosz irodalom magyarországi népszerűsége – a „népnemzeti” irányzat ellenében is – tovább nő, de most már gyorsabb ütemben, mint korábban. Dosztojevszkij első fordítója: Csopey László, 1879-ben a *Vasárnapi Újságban* közléteszi *A szerény asszony* (valószínűleg A szelíd teremtés, „Кроткая” – megjegyzés tőlem: J. E.) fordítását; 1888-ban megjelenik a *Bűn és bűnhődés*, *Razskolnyikov* címmel, Szabó Endre fordításában, s ugyanabban az évben a *Karamazov testvérek* is (ford. Timkó Iván). Csernisevszkij *Mit tegyünkje tizenhat évvel az orosz publikáció után*, 1877-ben olvasható először magyarul; könyvalakban 1896-ban. Hogy a nyolcvanas évek végén már mennyire igyekeznek lépést tartani műfordítóink a külfölddel, jól mutatják a Dosztojevszkij-fordítások: *Fehér éjszakák* (1888), *Egy halottas ház emlékiratai*(1897). Tolsztojtól az *Egy házaspár regénye magyarul* 1876-ban jelenik meg (*Fővárosi Lapok*), a *Háború és béke* meg 1886-ban; igaz, rossz fordításban, francia közvetítéssel. A *Karenina Anna*, *Ambrozovics Dezső* méltó átültetésében 1905-ben került a magyar olvasó kezébe, mintegy kárpótlásul az 1887-ben

⁹² Nyugat (1927.) 1. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00410/12740.htm> (Letöltés ideje: 2014.04.04.) (Elektronikus könyv)

⁹³ SZABOLCSI Miklós: Világirodalom a 20. században. Budapest: Gondolat Kiadó, 1987. 41.p.

kiadott gyenge fordításért. A Kreutzer szonáta 1890-ben jelenik meg magyarul, morális jellegű vitát váltva ki, a Feltámadást pedig (A föltámadás címmel), már 1900-ban olvashatja a magyar közönség. Csehov novelláit, főleg Szabó Endre fordításában, az 1890-ben meginduló *A Hét évfolyamai közlik*, továbbá az Olcsó Könyvtár is, Ambrozovics Dezső fordításában (Csehov Antal beszélői és rajzai, 1899). Az orosz irodalom megismertetésében nagy érdeme van Szabó Endrének, a költőnek, nemcsak regényfordításai, hanem antológiái révén is (*Orosz költők, 1891; Négy orosz költő, 1900*).⁹⁴

Láthatjuk, hogy az általam vizsgált fürdőhelyi könyvtárak szinte naprakészek voltak a klasszikus orosz irodalommal illetően, hisz az előbb felsorolt művek szinte mindegyike része volt az állománynak.

Az Athenaeum túlnyomórészt szépirodalmat és irodalomtörténeti munkákat adott ki, de a kiadónál népszerű történelmi írások és tudományos ismeretterjesztő munkák is napvilágot láttak, pl. itt jelentek meg *Kossuth Lajos iratai az emigrációból*. Az Athenaeum is rátért a gyűjteményes kiadások terjesztésére: Szilágyi Sándornak *A magyar nemzet története* című drága kiadványából húszezer példányt adtak el ilyen módon. Egyik legértékesebb vállalkozásuk az *Athenaeum Könyvtár* volt, az egyes kötetek 20-30 ezer példányban fogytak el. A kiadó így egyenletesen fejlődött és tőkeerős vállalkozás lett.⁹⁵

1873-ban alakult meg a *Franklin Társulat* nevű részvénytársaság, mely a *Landerer és Heckenast* cég jogutódja volt. Legjelentősebb kiadói vállalkozásuk az *Olcsó Könyvtár* című sorozat, melyben magyar és külföldi klasszikusok jelentek meg.⁹⁶

A másik jelentős kiadó az 1895-ben alapított *Révai Testvérek Irodalmi Intézet Rt.* Ők lettek Jókai Mór összes műveinek a kiadói. A *Révai Testvérek* jelentették meg a 100 kötetes Jókai jubileumi kiadást 1894-1898 között. Jelentős vállalkozásuk közé tartozott Mikszáth Kálmán műveinek kiadása. A *Klasszikus Regénytár* sorozatot 1904 és 1920 között adták ki, a *Világkönyvtár* sorozatot pedig 1912 és 1920 között.⁹⁷

A Vihnyén előfizetett *Egyetemes Regénytár* és a *Filléres Regénytár* a Singer és Wolfner Részvénytársaság népszerű könyvsorozatai voltak. A részvénytársaságot 1885-ben alapította Singer Sándor és Wolfner József. Különösen az *Egyetemes Regénytár* volt sikeres, melynek kötetei nagy példányszámban csaknem öt évtizeden keresztül – 1885 és 1931 között - jelentek meg.⁹⁸

⁹⁴ HORVÁTH Károly: A műfordítás-irodalom. In: Sötér István (szerk.) *A magyar irodalom története*. 4. kötet (1849-1905). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. 562.p.

⁹⁵ KÓKAY György: *A könyvkereskedelelem Magyarországon*. Budapest: Balassi Kiadó, 1997. 69.p.

⁹⁶ U.o.

⁹⁷ U.o. 69-70.p

⁹⁸ U.o. 70.p.

Az „Egyetemes regénytár” (Er.) sorozaton belül „Új egyetemes regénytárral” kapcsolatban fontosnak tartom megjegyezni, hogy ebben a sorozatban adták ki az ún. „ködlovagok” – Petelei, Krúdy és Lovik Károly – műveit.

Bródy Sándor regényei, nevezetesen az *Emberek, a Faust orvos, Nyomor, Hófehérke, Az ezüst kecske, A két szőke asszony és A nap lovagja* az „Egyetemes regénytár” című sorozatból szintén megvolt a vihneyi könyvtár állományában.

A klasszikus magyar írók közül Jókai 60 regénnyel „vezetett”, őt követte Mikszáth, majd Herczeg Ferenc 18, Gárdonyi Géza pedig 17 művel. A vihneyi könyvtárban külön szerepeltek Gárdonyi saját nevéen és Göre Gábor álnéven írt művei, tehát valószínűleg kedvelték Vihnyén Gárdonyit. Az *Egri csillagok* viszont - Szliáccsal ellentétben – hiányzott az állományból.

A Göre Gábor álnéven írt sorozatból Szliácson csak az egyik darab volt meg, a vihneyi könyvtárban viszont a sorozat összes darabját beszerezték, így pl. a *Göre Gábor bíró úr könyve, Mindönféle levelei, kalandozásai és tapasztalattjai az Katufrék sógorral, Durbints sógorral mög az Maros kutyával* címűeket. Modorosságuk miatt a Göre Gábor-könyvek nem tartoztak a legjobban sikerült művek közé:

„Gárdonyit élete végéig kísértette a Göre Gábor levelek nyomasztó emléke. A modernizálódás második szakaszában felgyorsult ütemben fejlődő városok polgársága, másfelől a régi viszonyokat konzerváló falu parasztsága között fennálló különbségeket, az életforma, a gondolkodásmód, a mentalitás szembeötlő ellentéteit, a tanyáról a városba kerülő csetlő-botló paraszt komikus alakját Móra, Mikszáth, Tömörkény is megörökítette friss szellemességgel, szeretetreméltó humorral. (Mikszáth: *Kaszát vásárló paraszt, Tömörkény: Bicskavásárlás*). A Göre Gábor történetek védelmére azonban nem sok okot látunk: léhán mulattató, anekdotizmusa, földhözragadt szemlélete, leereszkedő modora nem képes megidézni a falusi világ sajátos belső törvényeit, szokásrendjét, archaikus szemléletét.”⁹⁹

Dobos István kritikája is arra mutat rá, hogy nem a témaválasztás és a tehetség hiánya az oka bizonyos művek alacsony esztétikai értékének. Egy alkotó életművén belül is lehetséges egyfajta színvonalbeli hullámváz, ami tükröződik az irodalmi alkotások kanonizációjában is. A *Göre Gábor történetek* még fontos részei voltak a századforduló kánonjának, majd a 20. és 21. századi kánonból már kimaradtak. Az *Egri csillagok* viszont több mint száz éve szilárdan tartja kanonikus pozícióját.

A fürdőhelyi könyvjegyzékben szereplő Gárdonyi-művek között akad még néhány kevésbé sikerült alkotás, viszont néhány év múlva megszületnek Gárdonyi magas esztétikai értéket képviselő, érett alkotásai. Ebből a távlatból szemlélve egyáltalán nem meglepő, hogy 1912-ben Ady Endre nagy lelkesedéssel méltatja Gárdonyit a Nyugat hasábjain:

„Soha és senki ilyen könnyen, ilyen összetett filozófiával, ilyen kedvesen magasról, ilyen poétasággal magyarul nem mesélt, mint a legújabb Gárdonyi. Tudom, hogy szerénységében bántom meg, ha Dickens nevét írom ide, de ő mégis egy szentségesen primitív, de magyar, de új Dickens vagy legalább bölcs derűjében hozzá hasonló. Boldog vagyok, hogy a Nyugatban s éppen a Nyugatban írhattam meg ezt Gárdonyiról, a Nyugatban, ahol nemcsak »lapunk íróit« lehet meglátnunk s ahol nagy öröm minden, ami szép, bárhonnán, bárkitől, bármikor s

⁹⁹ DOBOS István: *Alaktan és értelmezéstörténet*. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995. 61-62.p.

*bárhogyan késve-keletiesen jön. Gárdonyi megnyergelte, megszelídítette, megfinomította a magyar anekdotát s ma Ő itt van és ír előttünk olyanként, akinek be kell vallanunk a már nagyon-elmúlt kétségeinket is.*¹⁰⁰

A helység „közgyűjteményeiben” voltak némi átfedések: Jókai művei és az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* című könyvsorozat a Vihnye város közkönyvtárának tulajdona volt, és ezt a listán meg is jegyezték. A külföldi szerzők közül Tolsztoj, Turgenyev, Csehov, Verne Gyula és Zola művei elérhetőek voltak mind a fürdői, mind a városi közkönyvtárban.

7.Csíz-fürdő, Szoyka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke, 1912.

A hajdani Gömör és Kis-Hont vármegyében található Csíz-Fürdő kisebb fürdőhelynek számított az Osztrák-Magyar Monarchia területén.¹⁰¹ A csíz-fürdői könyvtárnak az volt a különlegessége, hogy valószínűleg üzleti vállalkozásként működött. A tulajdonos Szoyka Pál volt, akinek a fürdőhelyen áruháza mellett kiadó szobái is voltak. Az ún. Ilona-lakban a 14 kiadó szoba mellette étkezde, játékpavilon és kölcsön-könyvtár állt a vendégek rendelkezésére.

2. ábra Szoyka áruház, Ilona-lak, igazgatósági épület a gyógyszertárral

Az Ilona-lak „fürdőtelep központjában, igazgatósági és fürdőépülettel szemben 14 kényelmesen berendezett kiadó szobával, kitűnő házi étkezde, árnyas sétányokkal ellátott nagy

¹⁰⁰ ADY Endre: Az új Gárdonyi. In: *Nyugat*. (1912.) 24. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00118/03777.htm> (Letöltés ideje: 2014.04.04.)

¹⁰¹ CSIFFÁRY Gabriella: Régi magyar fürdővilág. Budapest: Helikon Kiadó, 2004. 45.p.

udvar. Játékpavilon és nagy könyvtár, mely a vendégek díjtalan rendelkezésére áll. 102(Kiemelés tőlem: J.E.) Pontos és előzékeny kiszolgálat. szolid árak” – olvashatjuk a könyvjegyzék hátsó borítóján a „reklám-szöveget.”

A korabeli képeslap tanúsága szerint Szoyka (Szojka) áruház közvetlenül a panzió mellett volt, s nagy valószínűséggel az áruház épületében helyezték el a könyvtárat is. Szoyka Pálnak a közeli Rimaszombatban volt a fő üzlete, Csizfűrdőn pedig „idény-üzletet” tartott fenn – könyvtárral együtt. Mindkét helyen volt pl. telefon is, ami 1912-ben valószínűleg ritkaságszámba ment. Nemcsak az üzleteket és a panziót, hanem a nyomdát is reklámozták a könyvjegyzék borítóján. Rábely Miklós és fia Könyvnyomdájában készült ez a könyvjegyzék is. A rimaszombati nyomda és a könyvkötészet szintén felajánlotta szolgáltatását a fürdővendégeknek és az olvasóknak.

A könyvjegyzék belső borítóján az előfizetési feltételek és az előfizetési árak is pontosan meg voltak határozva. Az olvasóknak egy hónapra 2 korona illetéket kellett fizetni. A kölcsönzött könyvért 2 korona betétdíjat is kötelesek voltak megtéríteni. Ezt az összeget visszakapta az olvasó, ha a könyvet visszaadta. Ezzel a betétdíjjal arra ösztönözték az olvasót, hogy vigyázzon a kikölcsönzött könyvre. *Az Előfizetési feltételek* 6. pontja ezt konkrétan meg is fogalmazza:

„Mivel a kölcsönkönyvtár minden lehetőet elkövet, hogy a könyveket tisztán tartsa, a tisztelt olvasótól is elvárja.”¹⁰³

Az olvasó anyagi felelősséggel tartoznak a kikölcsönzött könyvekért, tehát a könyvek árát meg kellett téríteni:

„Valamely kötet elvesztése vagy annak megsértése esetén az előfizető a kikölcsönzött egész munka teljes értékéért felelős.”¹⁰⁴

E feltételekből is világosan kitűnik, hogy a könyvtári ellátás elsősorban üzleti vállalkozás, mely a valós fürdőhelyi igényekből indul ki, és egy szolgáltatás-rendszer részét képezi.

A könyvjegyzék felépítése egy kissé eklektikus: kezdetben valószínűleg a műfaji hovatartozás alapján kísérelték meg a műveket rendszerezni. *A Regények és elbeszélések* alcím legalábbis az epikai műnemre utal, viszont néhány verseskötet is bekerült az elbeszélések közé. Így pl. Arany János költeményei, illetve Balassi Bálint művei - Balassa B. Költeményeiből. A jegyzék második része a *Humoros és pikáns műveket* tartalmazza, tehát ez esetben már nem a műfaj, hanem a téma és a hangnem volt irányadó. A III. részben a *Német regények* alcím alatt nagyobb részt eredeti német műveket és néhány német fordítást is találunk. A könyvjegyzék

¹⁰² Szoyka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke. Csiz-fürdő, (Ilona-lak) Rimaszombat: Rábely Miklós és Fia könyvnyomdája, 1912.

¹⁰³ Szoyka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke. Csiz-fürdő, (Ilona-lak). Rimaszombat: Rábely Miklós és Fia könyvnyomdája, 1912.

¹⁰⁴ Szoyka Pál áruházának kölcsön-könyvtár jegyzéke. Csiz-fürdő, (Ilona-lak). Rimaszombat: Rábely Miklós és Fia könyvnyomdája, 1912.

harmadik részében tehát újból a műfaj illetve a nyelv a rendszerező elv. Ebből is látszik, hogy az állomány gyarapodásának jellege határozta meg a művek besorolási rendjét.

A kanonizálódott alkotók, klasszikus szerzők csízfürdői könyvtárban csupán egy-két művel képviseltették magukat. Pl. Eötvös József (báró) egyetlen elbeszélés-kötete volt meg Csízfürdőn, míg pl. a szliácsi könyvtárba beszerezték Eötvös József összes nagyregényét, sőt német fordításban is megvolt a *Magyarország 1514-ben*, a *Nővérek* és *A karthausi*.

A külföldi szerzők esetében is hasonló a helyzet: Dosztojevszkijtől csupán a *Fehér éjszakák* című népszerű, szerelmi témájú elbeszélés szerepelt a csízfürdői könyvjegyzékben. Ifj. Alexandre Dumas-nak (Dumas Sándor) is csak egy műve, a *Clemenceau, Egy vádlott emlékiratai* című regényét szerezték be a Csízfürdői könyvtárba. A kaméliás hölgy viszont - meglepő módon - nem volt meg.

Beniczkyné Bajza Lenke regényei közül azonban kedvükre válogathattak a csízfürdői vendégek. A Mikszáth által „ügyes lektúr-íróként”¹⁰⁵ jellemzett Beniczkynének nyolc műve szerepelt a könyvjegyzékben, nevezetesen a *Zöld gyepen*, a *Ruth*, *Ő az*, a *Két Mária*, *Egy rossz lépés átka*, *A hegység tündére*, *A vér*, a *Közvélemény* és a *Rang és pénz*.

Herczeg Ferencnek is több műve szerepelt a csízfürdői könyvjegyzékben. Őt a tartják a lektúr-műfaj mesterének, igényes képviselőjének. Vele összevetve Beniczkyné Bajza Lenke e műfajnak is csak igénytelenebb, másodvonalbeli művelője.¹⁰⁶

A kortársak egyébként Herczeget sem lektúr-szerzőnek tartották, amit például Molnár Ferenc *Az éhes város* című írása is bizonyít: „húsz év óta csak egy lépést tett előre a magyar elbeszélő irodalom, s ezt a nagyot is a képviselő úr lépte.”¹⁰⁷

Viszont Péterfy Jenő, a korszak tragikus sorsú kritikusa – erényei mellett – kritizálja is Herczeg Ferencet: „*Az írónak szerencsés gondolata, hogy hét ilyen alakot egy koszorúra fűz. De az elbeszélés művészi értékét meg is csorbítja, hogy mind a hétben ugyanazt a típust variálja; a tipikus vonásokat jól elleste bennök, de alig adott egynek-egynek sajátos lelki életet.*”¹⁰⁸

A csízfürdői könyvtár kínálatán határozottan érezhető, hogy ez elsősorban üzleti vállalkozás volt: az állományon belül ugyanis sokkal nagyobb a lektúr-irodalom aránya, mint a többi könyvjegyzékben.

¹⁰⁵ HAJDU Péter: Narratív és retorikai stratégiák Mikszáth Kálmán irodalomtörténeti szövegeiben. In: Irodalomtörténeti Közlemények (ItK) (2006) 110. évf. 257. sz. A hozzáférés módja: <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2006-34/hajdu.pdf> (Letöltés ideje: 2014.05.) (Pdf dokumentum)

¹⁰⁶ NÉMETH G. Béla: A lektúr magyar mestere: Herczeg Ferenc. In: NÉMETH G. Béla: Századutóról – századeleről. Budapest: Magvető Kiadó, 1985, 185. p.

¹⁰⁷ HAJDU Péter: Narratív és retorikai stratégiák Mikszáth Kálmán irodalomtörténeti szövegeiben. In: Irodalomtörténeti Közlemények (ItK) (2006) 110. évf. 257. sz. A hozzáférés módja: <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2006-34/hajdu.pdf> (Letöltés ideje: 2014.05.) (Pdf dokumentum)

¹⁰⁸ PÉTERFY Jenő válogatott művei. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983. 717.p.

8.A Buziásfürdői Magyar Polgári Olvasókör Könyvtári jegyzéke 1913.

A Buziásfürdői Magyar Polgári Olvasókör Könyvtára nem tipikusan fürdőhelyi kölcsönkönyvtár, hanem a helyi Magyar Polgári Olvasókör hivatalos könyvtára. Arra a kérdésre sajnos nem találtam választ, hogy csak az olvasókör tagjai, vagy esetleg a fürdővendégek is kölcsönözhettek-e az olvasókör kölcsönkönyvtárából. Buziás azonban kisközségnek számított az erdélyi Temes vármegyében, de vasas savanyúvize sok vérszegény és „ideggyenge” beteget vonzott. A századfordulón mindössze három szállodája volt.¹⁰⁹ Mivel kis fürdőhelynek számított, elképzelhető, hogy fürdővendégek is használták a könyvtárat.

A buziási jegyzékében ábécé sorrendben követik egymást a szerzők, a művek címe mellett pedig arab számmal a helyszám (leltári szám) látható. Hasonló számozás a *Vihnye Gyógyfürdő Kölcsönkönyvtárának Betűsoros Könyvjegyzékében* található, csak ott a szerzők vezetékneve előtt áll a szám. A szliácsi és a csízfürdői könyvjegyzékben csupán egyszerű sorszámozással találkozhatunk.

Ambrus Zoltán *A gyanú* című kisregénye a lista elején 278-as szám alatt található. Bródy (Bródi) Sándor *Faust Orvos* című regénye, *Nyomor* című novelláskötete, melyet a naturalizmus magyarországi térhódításának első állomásaként jegyez az irodalomtörténet-írás. Ezen kívül a *Hófehérke* és a *Két szőke asszony* című kisregények is szerepelnek a listán. A *Királytigris* című mű azonban tévesen szerepel Bródy neve mellett, mert azt Bársony István írta.

Lovik Károly első regénye, a *Dr. Pogány* a 252-es szám alatt szerepelt a könyvjegyzékben. Petelei István *Vidéki emberek* című novelláskötete is hozzáférhető volt a buziásfürdői könyvtárban, melyet egy kortárs elemző, Kunfi Zsigmond pozitívan méltatott az *Erdélyi Múzeum 1898. évi 6. számában*:

„... bizonyára a hálás és Petelei izmos tehetségéhez nem méltatlan dolog volna ha ennek a pusztulásnak induló kicsiny, de érdekes világnak a képét iparkodnék megrajzolni. Csakhogy itt megint az a nehézség, hogy a novella terjedelménél és sajátosságainál fogva egyáltalában nem alkalmas erre, oda epos, vagy a modern kor megváltozott szükségletet tekintetbe véve regény kell. A novella legfőbb egy-egy típust rajzolhat kisebb kört festhet, de egységes, erkölcsi felfogást, szellemi és anyagi életet egy képen szemléltető világ képet adni nem tud, bár ha annyira subjectív és sajátos írónak, még oly művészi keze is vezeti a tollat, mint Peteleié.”¹¹⁰

Petelei mellett Papp Dániel *Tündérlak Magyarhonban* című novelláskötete is szerepel a buziási könyvjegyzékben. Papp Dániel is a századvég ígéretes tehetségű írói közé tartozik, akit a nagy előd, Mikszáth Kálmán is rendkívül nagyra értékelt:

„Mikszáth azt írja Papp Dánielről, hogy két ember él benne: az egyik mély és maró élű filozófus, a másik szelíd költő. „De ez a két ember csak egy fejet visel (és egyért fizet adót), de

¹⁰⁹ CSIFFÁRY Gabriella: Régi magyar fürdővilág. Budapest: Helikon Kiadó, 2004. 42.p.

¹¹⁰ KUNFI Zsigmond: Petelei István: Vidéki emberek. In: Erdélyi Múzeum (1898.) 6. sz. Erdélyi Digitális Adattár (EDA) A hozzáférés módja: <http://eda.eme.ro/handle/10598/2586> (Letöltés ideje: 2013.04.06.)

ezzel az egy fejével három helyett gondolkozik”. Mikszáth megállapítása szerfölött érdekes. A századforduló közönsége nagyon szerette a sekélyes epikai csobogást. A felszínes kor szakadéknak tekintette a lélek és a szellem mélységeit, s Mikszáth, akinek kényelmes természete különben annyi és annyi engedményt tett korának, éppen szellemi mélységéért emelte ki Papp Dánielt. „Az utóbbi években – folytatja Mikszáth – Bródi és Herczeg nagy sikerei közt is magára vonta a figyelmet, leginkább mélységével, filozofikus, kutató elméjével és roppant érzékével a stíl művészetében. Azokhoz az írókhoz tartozik ő, akik előbb lesznek híresek az írók világában, és csak azután a közönségben, holott nálunk megfordítva szokott történni... Papp Dániel megfordítva csinálja (mindenben más ő, mint a többiek), mi már évek óta ismerjük és elismerjük, ahogy mondani szokták nagyfejűnek.” Mikszáth a nagyvonalú gondolkodót becsülte Papp Dánielben, és a roppant stílusművészt”.¹¹¹

A modern magyar költészet előfutárának, Reviczky Gyulának költeményeit olvashatták a buziásfürdői olvasókör tagjai. Ebből a felsorolásból is látszik, hogy a századvég újító művészei (Lovik Károly, Ambrus Zoltán, Papp Dániel, Reviczky Gyula, Bródy Sándor, Petelei István) szinte mind képviseltették magukat a buziási olvasókör könyvtárában.

Az esztétikailag értékes művek mellett természetesen kevésbé színvonalas művek is bekerültek az állományba.

Vértesi Arnold – stílszerűen – a *Fürdőn* című művével szerepel e könyvjegyzékben. Vértesi irodalomtörténeti megítélése sem egyértelműen pozitív: műveinek esztétikai értéke nem éri el a tehetséges kortársak művészi színvonalát, de rész-értékei alapján nem számít jelentéktelen íróknak:

„Kétségtelen: Vértesi bölcséleti felkészültsége nem alapos; pszichológiai tudása is mögötte marad Thury Zoltán vagy Petelei István léleklátó mélységének; iróniája nem versenyezhet Ambrus Zoltánéval, szatirikus vénája sem buzog szaporábban, mint Papp Dánielé. A Hét körében mégis becsülték mesterségbeli tudását, találékonyságát, mellyel témáit ontotta, közvetlenségét, mellyel mondanivalóit megfogalmazta. Főképp tárcanovelláit közölték szívesen, s okkal: ezek egynémelyikében a modern magyar irodalom vezérmotívumai bukkannak fel...”¹¹²

Fontos megjegyezni, hogy a klasszikusnak számító magyar írók és költők közül Balassa (Balassi) Bálint, Pázmány Péter, Gyöngyösi István, Mikes Kelemen, Arany János, Csokonai Vitéz Mihály, Kazinczy Ferenc, Kisfaludy Károly, Kisfaludy Sándor, Tompa Mihály, Katona József, Kemény Zsigmond, Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály művei is szerepeltek a buziásfürdői olvasókör könyvjegyzékében. E szerzők művei nagyrészt a *Magyar remekírók* sorozatban jelentek meg. Valószínűleg a sorozatokat egyszerűbb volt megrendelni a könyvtáraknak, de az imént felsorolt alkotók műveinek beszerzése bizonyítja a vitathatatlanul „nagy” magyar írók, költők kanonizációját is.

¹¹¹ FÉJA Géza: Papp Dániel. In: Kalangya. (1944. febr.15) 13.évf. 2. sz. A hozzáférés módja: http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat_oldal&id=3079&page=8 (Letöltés ideje: 2013. 04. 10.)

¹¹² DIÓSZEGI András: Vértesi Arnold In: Sótér István (szerk.): A magyar irodalom története. 4. Budapest: Akadémiai Kiadó. 1965. 496.p.

A külföldi írók közül Maupassant hat műve, és Alexandre Dumas (ifj.) – „Dumas Sándor” két regénye, az *Őrült a trónon* és a *(A) Kaméliás hölgy* is megvolt a buziásfürdői olvasóköri könyvtárában. Az orosz írók közül Dosztojevszki(j) *Fehér éjszakák* című elbeszélését és Csehov *A bűn* című drámáját - mely valószínűleg a Magyar Hírlap 1903-as kiadása – lehetett még olvasni Buziásfürdön. Ezen kívül Gorkij és Tolsztoj (Tolstoj Leó gr.) művei is helyet kaptak a gyűjteményben. Az *Egy herceg története* valószínűleg a *Feltámadás* című regény, mellette pedig a *Kreutzer szonáta* szerepel. Tolsztoj e két műve már a tíz évvel korábbi, szliácsi könyvtárban is megvolt. A századforduló orosz írói közül Szologub (*Sologub Gróf*) *A gyógyszerészné* című műve is szerepel a könyvjegyzékben. Gorkij a következőképpen jellemzi honfitársát:

„Oroszországban maradt Szologub Fjodor, a tehetséges és eredeti költő, a nagy port felvert *Apró ördög* című (*Undok ördög – megjegyzés tőlem: J. E.*) regény és egész csomó, művészi tollal megírt és sajátságos fantáziával tele más könyv szerzője. 113

Leonyid Andrejev (*Andriev Leonid: Frühlingversprechen*) *Tavaszi Igéret* című elbeszélésnek ebben az időben valószínűleg még nem létezett magyar fordítása, e művet jóval később ültette át magyar nyelvre Justus Pál.¹¹⁴ Andrejev saját korának egyik legolvasottabb orosz írói közé tartozott, akit politikai okok miatt hazájában háttérbe szorítottak. A századforduló folyóirataiban (pl. a Kiss József szerkesztette *A Hét*, és Bródy Sándor lapja, a *Jövendő*) néhány Leonyid Andrejev-novella már megjelent magyarul.¹¹⁵ 1904-ben *A Világpolgár* címmel Sachs Frigyes kiadott egy kötetet, mely Czóbel Ernő fordításait tartalmazta. Pályatársa, Gorkij így nyilatkozott író kvalitásairól: „... ezekben az években virágzott ki különösen színesen Andrejev Leonid komor tehetsége, aki megírta a *Vörös kacajt*, az *Így volt - így lesz*, a *Hét akasztottat* és néhány allegorikus, pesszimizmussal és kétségbeeséssel csordultig telt színdarabot.”¹¹⁶

Nagy Lajos a Nyugat 1910. évi 10. számában is elismerően nyilatkozott az orosz író művészetéről:

„A megírás művészete tekintetében kitűnő munka Andrejev Leonid nagy írói kvalitásait hordozza magán. E kvalitások közt a legcsudálatosabb a végtelen lelki finomságok észrevése és megérezkítése, a fölülmúlhatatlan erejű megelevenítés, rejtelmes igazságok, összefüggések megsejtetése, művészi realitás a részletekben.”¹¹⁷

¹¹³ GORKIJ, Maxim: Az író hivatása – korunk orosz irodalma. In: Nyugat. (1925). 23-24. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00385/11837.htm> (Letöltés ideje: 2013. 04. 10.)

¹¹⁴ KARANCSY László: Tolsztoj lélekábrázoló módszere. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990. 71.p.

¹¹⁵ BAKCSI György: Andrejev, Leonyid Nyikolajevics (szócikk) In: Király István(főszerk.): Világirodalmi Lexikon 1. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970. 307-308. p.

¹¹⁶ GORKIJ, Maxim: Az író hivatása – korunk orosz irodalma. In: Nyugat. (1925). 23-24. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00385/11837.htm> (Letöltés ideje: 2013. 04. 10.)

¹¹⁷ NAGY Lajos: Andrejev Leonid: A vörös kacaj. In: Nyugat (1910.) 10. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00056/01592.htm> (Letöltés ideje: 2013. 04. 10.)

A német nyelvű könyvek jegyzékének érdekessége, hogy a dán századvég kiemelkedő regénye, Jens Peter Jacobsen című is művének német fordítását is beszerezte a könyvtár kezelője.

A viihyei fürdői könyvtárban viszont a *Niels Lyhne* magyar fordítása is megvolt, tehát ezt a művet már magyarul is olvashatták az 1900-as évek elején.

Goethe (*Göthe*) *Faust* című drámai költeményét német eredetiben olvashatták a fürdővendégek, amennyiben komoly olvasmányra vágytak.

A jegyzék végén Zola *Három elbeszélése* szerepel, ami nem túl nagy szám, különösen a szliácsi jegyzékkel összevetve.

Természetesen a szórakoztató irodalom képviselői sem maradhatnak ki egy könyvtár állományából. A mára már feledésbe merült Ohnet György (Georges Ohnet) neve, akinek számos könyve megvolt a magyar nyelvű könyvjegyzékben. Főként az *Egyetemes Regénytár* sorozatban jelentek meg a francia szerző lektúrhöz közel álló művei.

A jegyzék végén külön oldalon a *Könyvtári szabályok* olvashatók. Ebben meghatározták a kölcsönzés helyét, idejét, a kölcsönzési időt és a késedelmi bírságot. A szabályzatot Bedy Mihály elnök és Niczipor Gyula titkár hitelesítette.

8. Buziási Magyar Olvasókör Könyvtári jegyzékéhez – függelék (é.n.)

A Buziási Magyar Olvasókör Könyvtári jegyzékéhez – évszám-megjelölés nélkül - kiadtak egy függelékét is. Ez a kiegészítő könyvtári jegyzék valószínűleg 1926 után keletkezett, hisz olyan könyveket is tartalmaz, melyek 1926-ban jelentek meg (pl. Dr. Bogdán Antalné: *A Feminizmus* c. könyve). Ez az időszak egy kissé már kívül esik az általunk vizsgált korszakon, viszont az állománygyarapítási tendenciák vizsgálata szempontjából mindenképpen fontos e kiegészítő könyvjegyzék érintőleges vizsgálata is. Ez a függelék arról tanúskodik, hogy már nemcsak a szépirodalom tartozott a *Buziási Magyar Olvasókör* könyvtárának gyűjtőkörébe, hanem egyes szaktudományok ismeretterjesztő irodalma is. Ambrus Zoltán *A kritikáról* című tanulmánya a színházi kritikáról szól, dr. Braun Soma *A Népmese. Bevezetés az összehasonlító mesekutatásba* című könyve a különféle meseelméleteket foglalja össze. Braun Soma könyve és Nagy Dénes *Bevezetés a szociológiába*, és Kármán Mór *Ethika* című tanulmánya is a Genius Könyvkiadó *Szabad Iskola* című ismeretterjesztő sorozatában jelent meg.

A könyvtár állománya több verseskötettel is gyarapodott. A könyvjegyzék Ady Endre *Az Illés szekerén* című kötetével indít és Oscar Wilde verseivel zárul. Wilde versein kívül a *Dorian Gray arcképe* és a *Salome* című tragédia, a *Lady Windermere legyezője* című komédia, ill. a *De profundis* és a *Gránátalmaház* című mesegyűjtemény egy-egy példányát szerezte be a buziási könyvtár ismeretlen gyarapítója. Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődés* című kétkötetes regényén kívül két Tolsztoj-elbeszélés és Gerhart Hauptmann Nobel-díjas író *A démon* című kisregénye.

A könyvtár valószínűleg előfizetett a Jakabffy Elemér szerkesztette *Magyar Kisebbség* című folyóiraatra 1926-1929-ig, mert ezek az évfolyamok megvoltak a könyvtár állományában.

A német nyelvű könyvek kiegészítő jegyzékében a lektűr-irodalom dominál: 12 darab Courths–Mahler-könyv, illetve id. Alexandre Dumas *Monte Cristo grófja* és *A fekete tulipán* című regényeit szerezték be az 1920-as évek végén.

A buziási könyvtári állományt gazdag periodika-kínálat is jellemezte:

„Buziásfürdő olvasótermében 1913-ban 36 időszaki sajtótermék között válogathattak a vendégek. Ezekből 21 magyar, 15 német, 1-1 román, szerb, angol és francia nyelvű újság volt.”¹¹⁸

Buziásfürdő szerepe abból a szempontból is jelentős, hogy számos újságot is megjelentettek az olvasóközönség informálására, szórakoztatására:

„Az idényjelleg miatt majdnem lehetetlen vállalkozás a fürdői lapok pontos számát megállapítani. Főként kiemelkedik Buziás, ahol 1894-1914 között nem kevesebb, mint tíz magyar és német nyelvű újságot jelentettek meg, némelykor előzményre hivatkozva, máskor teljesen új alapítással.”¹¹⁹

Látható, hogy a buziásfürdői könyvállomány már nem kizárólagosan a fürdőhelyi igényekhez igazodott, hanem az állandó lakosok igényeihez. Fő jellemzője, hogy a szépirodalom legjava mellett elindult a szakirodalom gyűjtése is. Főként irodalomtudományi, történettudományi, etikai és szociológiai könyveket szerezték be. Állományát tekintve – (szakirodalom, sajtótermékek jelenléte) a *Buziásfürdői Magyar Polgári Olvasókör* állt legközelebb a közkönyvtári gyűjtőkörhöz.

9.Összegzés

Összegzésképpen megállapíthatjuk, hogy a fürdőhelyi könyvtárak gyarapítói - a szórakoztatás mellett – fontosnak tartották a kortárs magyar és külföldi irodalom legjavának gyűjtését. A könyvjegyzékek összetétele alapján elmondhatjuk, hogy nagyon gazdag volt a kínálat a kölcsönkönyvtárakban. A századfordulóra kanonizálódott művek általában mindegyik könyvgyűjtemény magját képezték. A műválogatás szempontjaira jellemző volt, hogy az egyes életműveken belül nem minden esetben a poétikailag újszerű irodalmi alkotásokat szerezték be: az irodalmi hagyományokat jobban követő, a konzervatívabb ízlést „kiszolgáló” műveket részesítették előnyben. Viszont azt is fontos leszögeznünk, hogy nem zárkóztak el a „modern” irodalmi alkotások bevételezésétől sem. Meglehetősen gyorsan reagáltak az irodalmi „mozgásokra” – gyorsan beszerezték a frissen megjelent műveket – különösen Szliácson és Vihnyén.

A lektűr-irodalom és a „magas irodalom” arányát vizsgálva az előbbi dominanciája figyelhető meg a könyvtári állományon belül. Ez elsősorban a szórakoztató jellegből adódik.

Műfaji megoszlás tekintetében az epikai művek voltak túlsúlyban. Az epikán belül elsősorban a regényeket olvasták szívesebben. A költők és drámaírók életművéből is elsősorban a

¹¹⁸ KÓSA László: *Fürdőélet a Monarchiában*. Budapest: Holnap Kiadó, 1999. 240.p.

¹¹⁹ U.o. 241.p.

regényeket és elbeszéléseket választották (pl. Petőfi és Csiky Gergely). A könyvgyűjteményeknek csak töredéke tartozott a lírai műnemhez. Az átmeneti műfajú műalkotások közül néhány kanonizálódott drámai költemény volt meg a fürdőhelyi könyvtárakban, mint pl. Madách *Az ember tragédiája* című műve, s annak szépirodalmi mintái Tasso és Milton emberiség-költeményei.

A stilisztikai megoszlás tekintetében a kor kánonjához tartozó népnemzeti irányzatot képviselő művek mellett jelentős helyet foglaltak el az esztéta modernség, azaz a szimbolista-impreszionista-szecessziós közlés- és látásmód képviselői.¹²⁰

Összevetve más egyesületi könyvtárakkal, a fürdőhelyi könyvtárak alapját is a már kanonizálódott, klasszikusnak számító magyar írók munkái képezték. Hiányzott viszont az ismeretterjesztő jellegű irodalom, különösen a mezőgazdasági témájú szakkönyvek.¹²¹ Fontos különbség, hogy az egyes fürdőhelyeken a könyvállomány jelentős része idegen nyelvű volt – különösen német. Ennek egyik oka, hogy az Osztrák-Magyar-Monarchiában a hivatalos nyelv a német volt, másrészt a módosabb osztrák fürdővendégek is szívesen olvastak saját anyanyelvükön. Az egyéb nyelvű irodalmi alkotásokat is előbb fordították le németre, mint magyarra, így nyilvánvalóan célszerű volt német fordításban beszerezni ezeket.

Fontos leszögezünk, hogy a fürdői könyvtárak ismeretlen gyarapítói meglepően nyitottak voltak a kortárs magyar és világirodalmi alkotások irányába, és viszonylag gyorsan beszerezték a korszak „modernnek” számító alkotását.

Az igazán „formabontó” a modernség képviselői (pl. Rilke, Hofmanstahl és Proust) viszont - érthető módon - kimaradtak a fürdőhelyi könyvtárak állományából.

Történetek kísérletek a visszakereshetőség megkönnyítésére, a könyvtári rend és kölcsönzési gyakorlat kiépítésére. Pl. a vihnyei és a buziási könyvjegyzékekben helyszám és leltári szám nyomaira bukkantunk, ami a nagyobb terjedelmű könyvállományban való eligazodást szolgálta. A néhány könyvjegyzék (pl. a csizfűrdői és a buziásfűrdői jegyzékek) könyvtárhasználati szabályzatot is tartalmaztak.

IRODALOM

ADY Endre: Az új Gárdonyi. In: [Nyugat](#). (1912.) 24. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00118/03777.htm> (Letöltés ideje: 2014.04.04.) (Elektronikus könyv)

AJTAY-HORVÁTH Magda: A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában. Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2001. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/03900/03917/03917.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.30.)

¹²⁰ AJTAY-HORVÁTH Magda: A szecesszió stílusjegyei a századforduló magyar és angol irodalmában.

Kolozsvár: Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2001. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/03900/03917/03917.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.30.)

¹²¹ SZEKERES Jánosné: Olvasókörök Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Különös tekintettel a Szajoli Katolikus Olvasókörre. SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtártudományi Tanszék, é.n. A hozzáférés módja: http://www.szajol.hu/helytort/Olvasokorok_JNKSzolnok_megyeben.pdf (Letöltés ideje: 2014. 04. 13.) (Pdf dokumentum)

ALEXA Károly: Magyar anekdota. In: Mezei József (szerk.): Tanulmányok a XIX. sz. második feléből. Budapest: ELTE, 1983. p. 5-85.

Az Athenaeum húsz esztendeje. In: Nyugat (1927.) 1. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00410/12740.htm> (letöltés ideje: 2014.04.04.) (Elektronikus könyv)

BAKCSI György: Andrejev, Leonyid Nyikolajevics (szócikk) In: Király István (főszerk.): Világirodalmi Lexikon 1. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970.

Balneológiai Egyesület alapszabályai. In: A Magyar Szent korona országai Balneológiai Egyesületének 1891-iki Évkönyve. Budapest: Mezei Antal könyvnyomdája, 1891. p. 3-8.

BÁRÁNY Tibor: Szépirodalom vs. Lektúr. Egy rossz fogalmi megkülönböztetésről In: HOLMI. (2011. február) A folyóirat online kiadása. A hozzáférés módja: <http://www.holmi.org/2011/02/barany-tibor-szepirodalom-vs-lektur> (Letöltés ideje: 2014.03.30.)

BÉLDI Ákos – FILEP Gyula – RIGLER Gusztáv – GENERSIK Gusztáv – SÁRKÁNY Lajos – JAKABHÁZY Zsigmond – SZÁDECZKY Gyula: Erdély nevesebb fürdői 1902-ben. Tanulmány. A Közegészségügyi Kalauz Különlenyomata. Budapest, 1903.

BÉNYEI Miklós: Eötvös József könyvei és eszméi. Debrecen: Csokonai Kiadó, 1996. Biksád gyógyfürdő. Biksád, é.n.

BOKA László: Kanonizáció és „szerzői arc” az 1957. utáni erdélyi magyar irodalom magyarországi recepciójában. In: Irodalomtörténeti Közlemények. (2001.) 105. évf. 1-2. [sz. A hozzáférés módja: ttp://www.itk.iti.mta.hu/megjelent/2001-12/boka.pdf](http://www.itk.iti.mta.hu/megjelent/2001-12/boka.pdf) (Letöltés ideje: 2013.04.08.)

Borsszem Jankó. Hirdetések. (1879. november) 12. évf. 44. sz. A hozzáférés módja : <http://epa.oszk.hu/01300/01338/00630/pdf/00630.pdf> (Letöltés ideje: 2014.03.10.)

BRÓDY Sándor: Nyomor. Előszó. Budapest: MEK. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/12000/12092/fulszoveg.html> (Letöltés ideje: 2014.03.10.) (Elektronikus könyv)

Buziásfürdői Magyar Polgári Olvasókör Könyvtári: Jegyzéke: Buziásfürdő, Ifj. Brach József Könyvnyomdai Intézete, 1913.

CSIFFÁRY Gabriella: Régi magyar fürdővilág. Budapest: Helikon Kiadó, 2004.

DIÓSZEGI András: Vértesi Arnold In: Sötér István (szerk.): A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig. 4. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. p. 496.

DOBOS István: Alaktan és értelmezéstörténet. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 1995.

FÁBRI Anna: Magyar írónők a 18–19. században. RUBICONline. Magyar nők kislexikona. A hozzáférés módja:

http://www.rubicon.hu/magyar/nyomtathato_verzio/magyar_ironok_a_18_19_szazadban/ (Letöltés ideje: 2014.03.10.)

FÉJA Géza: Papp Dániel. In: Kalangya. (1944. febr.15) 13.évf. 2. sz. A hozzáférés módja: http://adattar.vmmi.org/?ShowObject=folyoirat_oldal&id=3079&page=8 (Letöltés ideje: 2013.04.10.)

A Félixfürdő [Nagyvárad mellett] ismertetése. Nagyvárad: Láng József Könyvnyomdája, 1899.

- FESZTY Árpád: Szegény ember dolga. Budapest Főváros Levéltára. Budapesti Negyed. 10. Budapest, 1896- 1. Hozzáférés módja: http://bfl.archivportal.hu/id-406-feszty_arpad_szegeny_ember_dolga.html (Letöltés ideje: 2014. 04. 04.)
- Fürdői Lapok. Heti közlőny a gyógy- és fürdőhelyek, fürdői társasélet és természettudományok köréből a nagy közönség számára. Szerk. Chyzer Kornél, Orzovenszky Károly; Pest 1868.
- Fürdői Lapok. Fürdészeti heti közlőny a hazai gyógyhelyek érdekeinek előmozdítására. Szerk. Kovách Imre 1.évf. 1.sz. (1873.) – 1. évf. 16.sz. (1873.)
- Fürdői Lapok. Fürdő és Forrásügyi közérdekű szakközlőny. Szerk. Bosányi Béla, Budapest, 1894.
- GALAMB Zoltán: Lev Tolsztoj - Szofja Tolsztaja: Kreutzer szonáta; Ki a bűnös? A hozzáférés módja: <http://ekultura.hu/olvasnivalo/ajanlok/cikk/2012-11-01+09%3A00%3A00/lev-tolsztoj-szofja-tolsztaja-kreutzer-szonata-ki-a-bunos> (Letöltés ideje: 2014.03.11.)
- GORKIJ, Maxim: Az író hivatása – korunk orosz irodalma. In: Nyugat. (1925). 23-24. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00385/11837.htm> (Letöltés ideje: 2013. 04. 10.)
- GÖMÖR Béla: A magyar balneológiai aranykora. Az egyesület első ötven éve. Budapest: GMR Reklámügynökség, 2006.
- GYALUI Farkas levele Jakab Ödönhöz. Kolozsvár, 1930. március 25. OSZK Kézirattára, Levelestár
- HAJDU Péter: Narratív és retorikai stratégiák Mikszáth Kálmán irodalomtörténeti szövegeiben. In: Irodalomtörténeti Közlemények (ItK) (2006) 110. évf. 257. sz. A hozzáférés módja: <http://itk.iti.mta.hu/megjelent/2006-34/hajdu.pdf> (Letöltés ideje: 2014.05.) (Pdf dokumentum)
- HALÁSZ Előd: A német irodalom története. Budapest: Gondolat Kiadó, 1987.
- HALÁSZ László: Előszó. In: John P. GUILFORD: Művészetpszichológia. Budapest: Gondolat, 1983. p. 5-43.
- HARKAI VASS Éva: A művészregény a 20. századi magyar irodalomban. Újvidék: Fórum Kiadó, 2001.
- HEGEDÜS Géza: Gozsdu Elek. In: A magyar irodalom arcképcsarnoka. Budapest: MEK. A hozzáférés módja: <http://www.mek.oszk.hu/01100/01149/html/gozsdu.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.17.) (Elektronikus könyv)
- HINTZ Henrik: Bártfa gyógyfürdő Sáros vármegyében. In: PREYSZ Kornél (szerk.): Fürdőirodalmi Könyvtár., IV. évf. 31. sz. Budapest: Az Eggenberger-féle Könyvkereskedés Kiadása, é.n. p.32-43.
- HORVÁTH Károly: A műfordítás-irodalom. In: Sötér István (szerk.) A magyar irodalom története. 4. kötet (1849-1905). Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. p. 558-564.
- HORVÁTH Zsuzsa: „Ahogy a modernnek olvassák Marlittot” .Lélektani regény — lányregény: a Mária évei műfajisága. A hozzáférés módja: <http://www.spanyolnatha.hu/archivum/2008-tel/25/hommage-a-kafka/horvath-zsuzsa/1713/?lap=0&pg=0> (Letöltés ideje: 2014.03.26.)
- JOBST Ágnes: Fürdői lapok – a balneológia szolgálatában. In: Orvosi Hetilap. (1995. szeptember 17.) 136. évf. 38. sz. p. 2064-2067.
- KAFFKA Margit: Mária évei. Budapest: Eri Kiadó, 2005.
- KÁLMÁN C. György: A kis népek kánonjainak vizsgálata. In: Helikon. (1998. március) 44. évf. 3. sz. 251-260.p.

- KARANCSY László: Tolsztoj lélekábrázoló módszere. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1990.
- KENNAN, György. In: Kislexikon. A hozzáférés módja: <http://www.kislexikon.hu/kennan.html> (Letöltés ideje: 2014.04.12.)
- KÓKAY György: A könyvkereskedelem Magyarországon. Budapest: Balassi Kiadó, 1997.
- KÓSA László: Fürdőélet a Monarchiában. Budapest: Holnap Kiadó, 1999.
- KÓSA László (szerk.): Magyar művelődéstörténet. Budapest: Osiris Kiadó, 2006.
- KOSSUTH Lajos: Fürdői levél. In: Pesti Hírlap.(1842. augusztus 7.)
„Ködlovagok. Irodalom és képzőművészet találkozása a századfordulón.” (1880-1914) A hozzáférés módja: http://www.magyarmuzeumok.hu/kiallitas/228_ki_is_az_a_kodlovag (Letöltés ideje: 2013. 04.04.))
- KŘÍŽEK, Vladimír: Kulturgeschichte des Heilbades. Stuttgart, Berlin, Köln: Edition Leipzig, 1990.
- K-r.: A szellemi fürdő-élet. In: Fürdői Lapok. (1868. július 27.) 1. évf. 11. sz.. p.10-11.
- KUNFI Zsigmond: Petelei István: Vidéki emberek. In: Erdélyi Múzeum (1898.) 6. sz. Erdélyi Digitális Adattár (EDA) A hozzáférés módja: <http://eda.eme.ro/handle/10598/2586> (Letöltés ideje: 2013.04.06.)
- Lipik jödfürdő Szlavóniában. Budapest: Pallas Részvénytársaság Nyomdája, é.n.
- MADÁCH Imre összes művei. Kiadta Gyulai Pál. 1-3. köt. A hozzáférés módja: <http://axioart.com/tetel/madach-imre-osszes-movei-kiadta-gyulai-pal-1-3-kot-1083527> (Letöltés ideje: 2014. 04. 04.)
- MANGOLD Henrik: Balaton-füred gyógyhatányai és gyógyhelyi viszonyai orvosok és gyógykeresők számára. Budapest: Grill Károly Cs. és Kir. udvari könyvkereskedése, 1899.
- MARLITT, E. A hozzáférés módja: http://de.wikipedia.org/wiki/E._Marlitt (Letöltés ideje: 2014.03.11.)
- MIKSZÁTH Kálmán: Beniczkyné Bajza Lenke. In: Magyar Regényírók Képes Kiadása. 48. kötet. Végzetes Tévedés. Budapest: Franklin-Társulat, 1909. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/07700/07737/07737.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.10.)
- NAGY Lajos: Andrejev Leonid: A vörös kacaj. In: Nyugat (1910.) 10. sz. A hozzáférés módja: <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00056/01592.htm> (Letöltés ideje: 2013. 04. 10.)
- NAGY Miklós: Beöthy László. In: A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig. 4. kötet. A Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. p. 322-323.
- NAGY Miklós: Degré Alajos. In: A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig . 4. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. p. 323-325.
- NÉMETH G. Béla: A lektúr magyar mestere: Herczeg Ferenc. In: Németh G. Béla: Századutóról – századelőről. Budapest: Magvető Kiadó, 1985. p.181-202.
- PETNEKI Áron: Füredi fürdővendég. In: Rubicon. (1995.) 6. évf. 1-2. sz. p. 31.
- PETNEKI Áron: Múzsák szabadságon. Az idő mulatásának kultúrtörténete a magyarországi fürdőhelyeken (1815-1848). In: Helikon. (1991.)37. évf.1-2. sz. p. 240-249.
- Petőfi Irodalmi Múzeum. Kiállítások. Archívum. Ködlovagok. A hozzáférés módja: <http://www.pim.hu/object.b0720342-238e-47f1-a8a5-26bc94ecd1ivy> (Letöltés ideje: 2014. 04. 12.)
- PÉTERFY Jenő válogatott művei. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1983.
- POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: [Habent fata sua libelli et bibliothecarii. Gyalui Farkas életútja és könyvtártani munkássága.](#) In: Könyvtári Figyelő (2004. január 23.) 50. évf. 4. sz. A

- hozzáférés módja: <http://ki.oszk.hu/kf/2004/01/habent-fata-sua-libelli-et-bibliothecarii-gyalui-farkas-eletutja-es-konyvtartani-munkassaga/> (Letöltés ideje: 2014. 04.12.)
- POZSVAI Györgyi: Visszanéző tükörben. Az *Álmok álmodója* ezredvégi olvasata Budapest: Argumentum Kiadó, 1998.
- RÁBA György: Csodálatos utazás. Egy toposz alakváltozatai In: Holmi (2002.) 9.sz. p.1136-1150. A hozzáférés módja: <http://www.cceol.com/> (Letöltés ideje: 2014.03.10.)
- Reuniunea Maghiara De Lectură Buziaș. Buziási Magyar Olvasókör. Anex la Catalogul Bibliotecii. Függelék a Könyvtári jegyzékhez. é.n.
- SONNEVEND Péter: Megkésett felívelés: a cári Oroszország könyvtárügye és olvasáskultúrája (1830-1916) In: Könyvtári Figyelő (2012.) 2. sz. A hozzáférés módja: <http://ki.oszk.hu/kf/2012/06/megkesett-feliveles> (Letöltés ideje: 2014.03.11.)
- SZABÓ Zoltán: Kis magyar stílustörténet. Budapest: Tankönyvkiadó, 1986.
- SZABOLCSI Miklós: Világirodalom a 20. században. Budapest: Gondolat Kiadó, 1987.
- SZÁVAI János: Démoni Zene. Tolsztoj és *A Kreutzer szonáta*. A hozzáférés módja: www.szavaijanos.hu/wp-content/uploads/2009/04/demoni-zene.rtf (Letöltés ideje: 2014.03.10.) (Pdf dokumentum)
- SZEGEDY-MASZÁK Mihály: A bizony(talan)ság ábrándja: kánonképződés a posztmodern korban. In: SZEGEDY-MASZÁK Mihály: Minta a szőnyegen. Budapest: Balassi Kiadó, 1995. p. 76-89. p.
- SZEGEDY-MASZÁK Mihály: A polgári társadalom korának művelődése I. (A XVIII. század végétől 1920-ig) Szellemi élet. In: Kósa László (szerk.) Magyar művelődéstörténet. Budapest: Osiris, 2006. p. 419-490.
- SZEKERES Jánosné: Olvasókörök Jász-Nagykun-Szolnok megyében. Különös tekintettel a Szajoli Katolikus Olvasókörre. SZTE Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar Könyvtártudományi Tanszék, é.n. A hozzáférés módja: http://www.szajol.hu/helytort/Olvasokorok_JNKSzolnok_megyeben.pdf (Letöltés ideje: 2014. 04. 13.) (Pdf dokumentum)
- SZINYEI József: Benyovszky Móricz, gróf. In: SZINYEI József: Magyar írók élete és munkái. Budapest: MEK. A hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/b/b01596.htm> (Letöltés ideje: 2014.03.10.) (Elektronikus könyv)
- SZIRÁK Péter: Folytonosság és változás. Debrecen: Csokonai Kiadó, 1998.
- Szliácsi fürdő-igazgatóság. Könyv-jegyzék. Bücher-Catalog. Besztercebánya, Machold F. Könyvnyomdája, 1903.
- Szoyka Pál árúházának kölcsön-könyvtár jegyzéke. Csíz-fürdő, (Ilona-lak) Rimaszombat: Rábely Miklós és Fia könyvnyomdája, 1912.
- TARZALI Endre : Fürdői levél. Kovászna, 1879. augusztus hó. A hozzáférés módja: http://epa.oszk.hu/01500/01594/00241/pdf/Nemere_EPA01594_1879_0271.pdf (Letöltés ideje: 2013.04.04.) (Pdf dokumentum)
- TARJÁNYI Eszter: A dzsenti exhumálása In: Valóság (2006.) 6. sz. p. 38-64. A hozzáférés módja: <http://www.valosagonline.hu/index.php?oldal=cikk&cazon=79&lap=5> (Letöltés ideje: 2014.03.16.)
- THOMKA Beáta: A pillanat formái. A rövidtörténet szerkezete és műfaja. Újvidék: Forum Kiadó, 1986.

TÓTH Jánosné: Eötvös Károly Bibliográfia In: MADARÁSZNÉ Szakmáry Katalin (szerk.): VESZPRÉM MEGYEI BIBLIOGRÁFIÁK. Hozzáférés módja: <http://mek.oszk.hu/00000/00009/html/> (Letöltés ideje: 2014.03.15.)
VAJDA György Mihály - PÁL József: A világirodalom története évszámokban. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1988.
Vihnye Gyógyfürdő Kölcsonkönyvtárának Betűsoros Könyvjegyzéke. Selmecbánya, Joerges Á. Özv. és Fia Könyvnyomóján, 1904.
WÉBER Antal: Jósika Miklós: Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965. p. 514-509.
ZÁVORY Sándor: Gleichenberg, klímája, gyógyvizei és gyógycélra szolgáló berendezése. Budapest: Athenaeum Ny., 1882.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném hálás köszönetemet kifejezni témavezetőmnek, Barátné dr. Hajdu Ágnes tanszékvezető egyetemi docensnek értékes tanácsaiért és segítségéért. Különösen hasznos volt számomra Tanárnő által tartott *Az olvasókörök története* című kurzus, mely felkeltette érdeklődésemet a téma iránt.

Köszönöm szépen családomnak, különösen Edit néninek azt a sok segítséget és támogatást, amit e három év alatt nyújtott nekem. Nélküle nem tudtam volna elvégezni az informatikus könyvtáros szakot.

Szeretném megköszönni Varga Benedek főigazgató úrnak Semmelweis Orvostörténeti Múzeum főigazgatójának, hogy lehetővé tették számomra a tanórák látogatását.

Köszönöm szépen dr. Németh Katalin Tanárnőnek a számos technikai, módszertani segítséget, és hogy „az utolsó utáni kérdéseinkre” is mindig készségesen válaszolt.

Valamint köszönettel tartozom Kerényi Éva muzeológusnak, hogy a csízfürdői könyvjegyzéket rendelkezésemre bocsájtotta.